

CİNSEL YÖNELİM, CİNSİYET KİMLİĞİ, CİNSİYET İFADESİ VE CİNSİYET ÖZELLİKLERİ İLE İLİŞKİLİ OLARAK ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNUN UYGULANMASINA DAİR

YOGYAKARTA İLKELERİ

[2017 Yılı İtibarıyla Genişletilmiş Versiyon]

CİNSEL YÖNELİM, CİNSİYET KİMLİĞİ, CİNSİYET İFADESİ VE CİNSİYET ÖZELLİKLERİ İLE İLİŞKİLİ
OLARAK ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNUN UYGULANMASINA DAİR
YOGYAKARTA İLKELERİ

Kaos GL Derneği

PK 12 Tunus PTT Kavaklıdere-Ankara

Telefon: +90 (545) 340 82 28

Faks: +90 312 230 6277

E-posta: bilgi@kaosgldernegi.org

www.kaosgldernegi.org

www.kaosgl.org

Çevirmenler

Aylin Eti

Işıl Demirakın

Editörler

Murat Köylü

Damla Umut Uzun

Tasarım

Ceket Medya

Basım

Ayrıntı Basımevi

Ostim Mh 28. Cad., 2284 Sok. İvedik Organize Sanayi Bölgesi 105 / A, Ostim/Ankara

Telefon: 0312 394 55 90

Birinci baskı: Eylül 2020

Bu kitap, Kaos GL tarafından İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) desteği ile yayımlanmıştır. Bu durum, yayın içeriğinin SIDA'nın resmi görüşlerini yansıttığı anlamına gelmez.

İÇİNDEKİLER

Yogyakarta İlkelerine Giriş	5
Önsöz	8
2017 Yılında Benimsenen Ek İlke ve Tavsiyelere Giriş: Önsöz	13
İlke 1 - Evrensel İnsan Haklarından Yararlanma Hakkı	16
İlke 2 - Eşitlik ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkı	17
İlke 3 - Kanun Önünde Tanınma Hakkı	20
İlke 4 - Yaşam Hakkı	22
İlke 5 - Kişinin Güvenlik Hakkı	23
İlke 6 - Mahremiyet Hakkı	24
İlke 7 - Keyfi Olarak Özgürlüğünden Mahrum Bırakılmama Hakkı	26
İlke 8 - Adil Yargılanma Hakkı	28
İlke 9 - Alıkonulma Sırasında İnsani Muamele Görme Hakkı	29
İlke 10 - İşkence ve Zalimane, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Ceza Görmeme Hakkı	31
İlke 11 - Her Tür İstismara, İnsan Ticaretine ve Satışına Karşı Korunma Hakkı ..	33
İlke 12 - Çalışma Hakkı	35
İlke 13 - Sosyal Güvenlik ve Diğer Sosyal Korunma Önlemleri Hakkı	36
İlke 14 - Yeterli Yaşam Düzeyine Sahip Olma Hakkı	37
İlke 15 - Yeterli Barınma İmkânlarına Sahip Olma Hakkı	38
İlke 16 - Eğitim Hakkı	40
İlke 17 - En Yüksek Sağlık Standartına Erişebilme Hakkı	42
İlke 18 - Tıbbi İstismardan Korunma Hakkı	45
İlke 19 - Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkı	47
İlke 20 - Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Hakkı	49
İlke 21 - Düşünce, İnanç ve Din Özgürlüğü Hakkı	51

<i>İlke 22</i> - Dolaşım Serbestisi Hakkı.....	52
<i>İlke 23</i> - Sığınma Hakkı.....	53
<i>İlke 24</i> - Aile Kurma Hakkı.....	56
<i>İlke 25</i> - Kamu Yaşamına Katılma Hakkı.....	58
<i>İlke 26</i> - Kültürel Yaşama Katılma Hakkı.....	60
<i>İlke 27</i> - İnsan Haklarını Teşvik Etme Hakkı.....	61
<i>İlke 28</i> - Etkili Çözüm ve Tazminat Hakkı.....	63
<i>İlke 29</i> - Hesap Verebilirlik.....	65
<i>İlke 30</i> - Devlet Tarafından Korunma Hakkı.....	66
<i>İlke 31</i> - Yasal Tanınma Hakkı.....	68
<i>İlke 32</i> - Fiziksel ve Zihinsel Bütünlük Hakkı.....	70
<i>İlke 33</i> - Cinsel Yönelim, Cinsiyet Kimliği, Cinsiyet İfadesi veya Cinsiyet Özellikleri Temelinde Suçlanmama ve Yaptırıma Uğramama Özgürlüğü.....	72
<i>İlke 34</i> - Yoksulluktan Korunma Hakkı.....	74
<i>İlke 35</i> - Sanitasyon Hakkı.....	76
<i>İlke 36</i> - Bilgi ve İletişim Teknolojileri İle İlgili İnsan Haklarından Yararlanma Hakkı.....	77
<i>İlke 37</i> - Hakikat Hakkı.....	79
<i>İlke 38</i> - Kültürel Çeşitliliği Yaşama, Koruma, Muhafaza Etme ve Canlandırma Hakkı.....	81
<i>Ek Tavsiyeler</i>	82
<i>Yogyakarta İlkelerini İmzalayanlar</i>	87
2017 Yılında Benimsenen Ek İlkeler ve Devlet Yükümlülükleri Belgesinin İmzacıları.....	89

YOGYAKARTA İLKELERİNE GİRİŞ

Tüm insanlar özgür doğar, hakları ve onurları eşittir. Tüm insan hakları evrensel, birbirine bağımlı, bölünmez ve birbiriyle ilişkilidir. Cinsel yönelim¹ ve cinsiyet kimliği,² insan onurunun ve insan olmanın ayrılmaz bir parçasıdır ve ayrımcılığın veya tacizin temeli olmamalıdır.

Çeşitli cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri olan kişilerin eşit koşullarda ve hak ettikleri saygı çerçevesinde yaşayabilmelerinin sağlanması için çok ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. Günümüzde pek çok Devlet, cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımı olmadan ayrımcılığın hiçbir türünün olmaması ve eşitliğin sağlanması için kanunlar ve anayasalar benimsemiştir.

Yine de gerçek veya algılanan cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği, esaslı insan hakları ihlalleri ciddi endişeler uyandıracak küresel ve sabit bir örüntü oluşturmaktadır. Bunlar içerisinde yargı dışı cinayet, işkence ve kötü muamele, cinsel saldırı ve tecavüz, mahremiyetin ihlali, keyfi gözaltı, istihdam ve eğitim fırsatlarının göz ardı edilmesi ve diğer insan haklarında ciddi ayrımcılık yapılması sıralanabilir. Bu ihlallere sıklıkla diğer şiddet türleri, nefret ve ayrımcılık ve dışlama gibi tecrübeler eşlik etmektedir ki bunlar ırk, yaş, din, engellilik veya ekonomik, sosyal ve başka statüleri esas alabilir.

Pek çok Devlet ve toplum, gelenek, yasa ve şiddet aracılığıyla bireylere toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim normlarını empoze etmekte, kişisel ilişkilerini ve kendilerini neyle özdeşleştirdiklerini bu yollarla kontrol etmeye çalışmaktadır. Cinsellik polisliği halen toplumsal cinsiyet esaslı şiddetin ve eşitsizliğin arkasındaki temel güç olmaya devam etmektedir.

1 Cinsel yönelim, kişinin farklı cinsiyetten, aynı cinsiyetten veya birden fazla cinsiyetten kişilere karşı derin duygusal, cinsel ve duygulanımsal çekim ve bu kişilerle girdiği yakın ve cinsel ilişki kapasitesi olarak anlaşılmaktadır.

2 Cinsiyet kimliği, kişinin cinsiyetine dair derinden hissettiği iç ve bireysel tecrübesidir ancak doğumla gelen cinsiyetle aynı olmayabilir. Kişinin bedenine ait kişisel algısına (serbestçe seçmesi mümkünse vücut görünümünde ve işlevlerinde tıbbi, cerrahi ve başka yollarla değişiklik de dâhil) ve kılık kıyafet, konuşma, davranış, hareket ve tavır dâhil diğer toplumsal cinsiyet ifadelerine de atıfta bulunmaktadır.

Uluslararası sistem, toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumda, toplulukta, aile içinde şiddete karşı koruma anlamında çok büyük adımlara sahne olmuştur. Ek olarak, Birleşmiş Milletler'in başlıca insan hakları mekanizmaları, Devletlerin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayanan ayrımcılığa karşı etkin koruma sağlama yükümlülüğünü teyit eder niteliktedir. Ancak cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli insan hakları ihlallerine karşı koyan uluslararası müdahaleler parçalı ve tutarsızdır.

Bu eksiklikleri tespit edebilmek için uluslararası insan hakları hukukuna dair kapsamlı bir rejim içeren tutarlı bir anlayış ve bunların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği uygulamalarını görmek gereklidir. Eşitliğin ve ayrımcılık yapılmamasının esas alınması ve herkesin insan haklarının korunması ve teşvik edilmesi amacıyla Devletin yükümlülüklerini mevcut insan hakları hukuku altında bir araya getirmek ve açıklığa kavuşturmak gerekmektedir.

Uluslararası Hukukçular Topluluğu ve İnsan Haklarına Yönelik Uluslararası Hizmet Birimleri insan hakları kuruluşlarının oluşturduğu bir koalisyon adına cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği esaslı insan hakları ihlallerinde uluslararası insan hakları hukukunun uygulanması için bir dizi uluslararası ilke geliştirmek amacıyla bir proje yürütmüş, Devletlerin insan hakları yükümlülüklerine daha fazla açıklık ve tutarlılık kazandırılmaya çalışılmıştır.

İnsan hakları uzmanlarından oluşan saygın bir grup bu ilkeleri hazırlamış, geliştirmiş, tartışmış ve nihai hale getirmiştir. 6-9 Kasım 2006 tarihinde Endonezya Yogyakarta'daki Gadjah Mada Üniversitesi'nde yapılan bir uzman toplantısını takiben 25 ülkeden insan hakları hukukuyla ilgili farklı arka planlara ve tecrübelere sahip 29 saygın uzman oybirliğiyle Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğiyle İlişkili Olarak Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Uygulanmasına Dair Yogyakarta İlkeleri'ni kabul etmiştir.

Toplantının raportörü Profesör Michael O'Flaherty, İlkelerin hazırlanmasına ve gözden geçirilmesine çok ciddi katkılar sağlamıştır. Kendisinin adanmışlığı ve bitmek bilmeyen çabaları sürecin başarıyla sonuçlanmasında hayati öneme sahiptir.

Yogyakarta İlkeleri çok geniş yelpazede insan hakları standartları ve bunların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularındaki uygulamalarını ortaya koymaktadır. İlkeler Devletler'in insan haklarını uygulamaya yönelik birincil yükümlülüğünü teyit etmektedir. Her İlke, Devletlere yönelik detaylı tavsiyelerle beraber verilmiştir. Uzmanlar ayrıca tüm aktörlerin insan haklarını teşvik etme ve koruma yükümlülüğü olduğunu da vurgulamaktadır. Birleşmiş Milletler insan hakları sistemi, ulusal insan hakları kurumları, hükümet dışı kuruluşlar ve fon sahipleri olmak üzere diğer aktörlere yönelik ek tavsiyeler de bulunmaktadır.

Uzmanlar, Yogyakarta İlkeleri'nin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilişkili olarak uluslararası insan hakları hukukundaki mevcut durumu da yansıttığında mutabıktır. İnsan hakları hukukunun evrilmesiyle Devletlerin zaman içerisinde ek sorumluluklar da yüklenebileceğini kabul etmektedirler.

Yogyakarta İlkeleri, tüm Devletlerin uyması gereken uluslararası bağlayıcı hukuki standartları teyit etmektedir. Tüm insanların eşit ve özgür olarak onurla doğduğu ve bu kıymetli doğumun hakkını verecek haklara sahip olduğu farklı bir geleceğin sözü verilmektedir.

Sonia Onufer Corrêa
Eş Başkan

Vitit Muntarbhorn
Eş Başkan

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI VE CİNSEL YÖNELİM İLE CİNSİYET KİMLİĞİ UZMANLARINDAN OLUŞAN ULUSLARARASI UZMAN HEYETİ OLARAK BİZLER;

Tüm insanların özgür doğduğunu, haklarının ve onurlarının eşit olduğunu, tüm insanların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya başka statüler dikkate alınmaksızın hiçbir ayrıma tabi olmadan insan haklarından yararlanmaya hakkı olduğunu **HATIRDA TUTARAK**,

Dünyanın tüm bölgelerinde cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği nedeniyle kişilere yönelik şiddet, taciz, dışlama, damgalama ve önyargı olmasından; bu tecrübelerin toplumsal cinsiyet, ırk, yaş, din, engellilik, sağlık ve ekonomik statü temelli ayrımcılıkla daha da şiddetlenmesinden; böylesi şiddet, taciz, dışlanma, damgalanma ve önyargının, bu tacizlere maruz kalan kişilerin onurunu ve kişiliğini zedelemesinden, kendilerine verdikleri değeri ve topluma aidyetlerini zayıflatmasından, onları kimliklerini gizlemeye veya bastırmaya, yaşamlarını korku ve görünmezlik içinde yaşamaya itebilmesinden **RAHATSIZ OLARAK**,

Tarihsel açıdan insanların böylesi insan hakları ihlallerine lezbiyen, gey veya biseksüel olmaları veya böyle algılanmaları; aynı cinsiyetten kişilere karşı rızaya dayalı cinsel davranışları veya transseksüel, trans veya interseks olmaları veya böyle algılanmaları; belirli toplumlarda cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleriyle belirlenen sosyal gruplara ait olmaları nedeniyle maruz kaldıklarının **FARKINDA OLARAK**,

“Cinsel yönelimin” kişinin farklı bir cinsiyete, aynı cinsiyete veya birden fazla cinsiyete duyduğu derin duygusal, cinsel ve duygulanımsal çekim ve bu kişilerle girdiği yakın ve cinsel ilişki kapasitesi olduğunu **ANLAYARAK**,

“Cinsiyet kimliğinin” kişinin toplumsal cinsiyetine dair derinden hissettiği iç ve bireysel tecrübesi olduğunu; ancak doğumla gelen cinsiyetle aynı olmayabildiğini, kişinin bedenine ait kişisel algısına

(serbestçe seçmesi mümkünse vücut görünümünde ve işlevlerinde tıbbi, cerrahi ve başka yollarla değişiklik de dâhil) ve kılık kıyafet, konuşma, davranış, hareket ve tavır dâhil diğer toplumsal cinsiyet ifadelerine de atıfta bulunduğunu **ANLAYARAK**,

Uluslararası insan hakları hukukunun cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri ne olursa olsun tüm insanların insan haklarının tamamından yararlanabileceğini, mevcut insan hakları uygulamalarının çeşitli cinsel yönelimlere ve cinsiyet kimliklerine sahip kişilerin özel durum ve tecrübelerini dikkate alması gerektiğini ve çocuklarla ilgili tüm eylemlerde öncelikle çocuğun yüksek yararının birincil öncelik olması gerektiğini düşünerek ve kişisel görüş oluşturabilecek yaştaki her çocuğun bu görüşleri serbestçe ifade edebileceğini, bu görüşlere çocuğun yaşına ve olgunluğuna göre itibar edilmesi gerektiğini **GÖZLEMLEYEREK**;

Uluslararası insan hakları hukukunun insan haklarının, medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal hakların tam olarak kullanılmasında ayrımcılığı mutlak şekilde yasakladığını, cinsel haklara, cinsel yönelimlere ve cinsiyet kimliğine saygının kadın ve erkek arasında eşitliğin gerçekleşmesinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve Devletlerin bir cinsiyetin üstünlüğü veya aşağılığı fikrine veya kadın ve erkek için basmakalıp rollere dayalı gelenek ve önyargıları ortadan kaldırmak için gerekli önlemleri alması gerektiğini ve uluslararası toplumun cinsel ve üreme sağlığı da dâhil olmak üzere insanların kendi cinselliğiyle ilgili olarak zorlama, ayrımcılık veya şiddet olmaksızın özgürce ve sorumlu karar verme hakkını kabul ettiğini **AKILDA TUTARAK**;

Uluslararası insan hakları hukukunu, çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan kişilerin yaşamları ve tecrübeleri için de uygulanabilir olacak şekilde sistematik olarak açıkça ifade etmenin önemli bir değeri olduğunu **KABUL EDEREK**;

Bu açık ifadenin insan hakları hukukunun mevcut durumuna dayanması gerektiğini ve meydana gelebilecek gelişmeleri ve zaman içerisinde ve farklı bölge ve ülkelerde çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan kişilerin yaşamlarında ve tecrübelerinde olabilecek değişiklikleri dikkate alacak şekilde düzenli olarak güncellenmesi gereğini **KABULLENEREK**;

6 -9 KASIM 2006 TARİHLERİNDE ENDONEZYA
YOGYAKARTA'DA GERÇEKLEŞEN BİR UZMAN TOPLANTISINI
TAKİBEN AŞAĞIDAKİ İLKELERİ KABUL EDİYORUZ:

2017 YILINDA BENİMSENEN EK İLKE VE TAVSİYELERE GİRİŞ:

Yogyakarta İlkeleri, kabul edildikleri 2006 yılından bu yana, 'çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri' bulunan kişilerin insan haklarına dair sözü geçen bir beyan haline gelmiştir. O tarihten bugüne geçen sürede, gerek uluslararası insan hakları hukuku alanında gerekse 'çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri' olan kişileri etkileyen ihlallerin anlaşılmasında ve 'cinsiyet ifadesi' ve 'cinsiyet özellikleri' temelinde kişileri etkileyen ve genellikle farkı ayırt edilebilir ihlallerin tanınmasında önemli gelişmeler görülmüştür.

Yogyakarta İlkeleri artı 10 (Yİ+10), bu gelişmeleri bir dizi Ek İlke ve Devlet Yükümlülükleri aracılığıyla belgelemeyi ve açıklamayı amaçlamaktadır. Yİ+10, 29 özgün Yogyakarta İlkesi ile birlikte okunmalıdır. Birlikte ele alındığında, bu belgeler, şu anda cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri konularında mevcut uluslararası insan hakları hukuku uygulamalarına dair yetkin ve uzmanlık içeren görüşleri ortaya koymaktadır.

Yİ+10 belgesi, önceki 29 Yogyakarta İlkesini tamamlamaktadır ve esasında varlık nedenini de bu İlkelerin 9 numaralı giriş paragrafında bulmaktadır:

"Bu açık ifadenin insan hakları hukukunun mevcut durumuna dayanması gerektiğini ve meydana gelebilecek gelişmeler ile zaman içerisinde ve farklı bölge ve ülkelerde çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan kişilerin yaşamlarında ve tecrübelerinde olabilecek değişiklikleri dikkate alacak şekilde düzenli olarak güncellenmesi gerektiğini kabul ederek..."

Dokuz Ek İlke ve Devletler için 111 Ek Yükümlülükten oluşan bu metinler bütünü, uluslararası insan hakları hukukundaki gelişmeler ile kişilerin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde yaşadıkları ihlallere dair ortaya çıkan anlayışın kesişimi ve cinsiyet ifadesi ile cinsiyet özelliklerinin ayırt edici ve kesişimsel temellerinin tanınmasına dayanılarak ifade edilen bir dizi hakkı kapsamaktadır.

Yogyakarta İlkeleri'nin onuncu yıldönümü nedeniyle, *International Service for Human Rights* ve *ARC International*, uzmanlar ve sivil toplum paydaşları ile istişare içinde, Yİ+10 belgesini geliştirmekle görevli bir Taslak Hazırlama Komitesi kurmuştur.

Sürecin tamamı sivil toplum temsilcilerinden ve kurumlarından oluşan bir Sekreteryaya tarafından desteklenmiştir. Oluşturulmasının ardından Taslak Hazırlama Komitesi, çalışma sonucunun, gerek uluslararası insan hakları hukukundaki gelişmelerden gerekse yaşanan tecrübelerden katkı alabilmesini sağlamak için açık bir başvuru çağırısı yapmıştır. Taslak Hazırlama Komitesi hem alınan başvurular hem de ilgili araştırma ve uzmanlık çalışmalarına dayanarak 18-20 Eylül 2017 tarihleri arasında Cenevre'de düzenlenen Uzmanlar Toplantısı sonrasında üzerinde tartışmalar yaptığı, büyük oranda ayrıntılandırıldığı ve kabul ettiği bir Taslak Belge hazırlamıştır. Uzmanlar arasında tüm bölgelerden, birden fazla hukuk geleneğinden ve çeşitli cinsel yönelimler, cinsiyet kimlikleri, cinsiyet ifadeleri ve cinsiyet özelliklerine sahip kişiler bulunmuştur.

Böylelikle, Yİ+10 belgesine, alandaki birden çok paydaş arasında gerçekleştirilen açık bir istişareyle katkıda bulunulmuştur ve bu nedenle belge, kişilerin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde yaşadıkları belirli hak ihlali biçimleriyle ilgili bazı temel meseleler ve gelişmeleri yansıtmaktadır.

Yİ+10 belgesi, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde herkese uygulandığı için mevcut uluslararası hukuki standartların onaylanması anlamına gelmektedir. Devletler, bu ilkelere hem yasal bir yükümlülük hem de evrensel insan haklarına olan bağlılıklarının bir boyutu olarak uymak zorundadır.

Taslak Hazırlama Komitesi üyeleri:

- Mauro Cabral Grinspan
- Morgan Carpenter
- Julia Ehrt
- Sheherezade Kara Arvind
- Narrain Pooja Patel
- Chris Sidoti
- Monica Tabengwa

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKU, CİNSEL YÖNELİM, CİNSİYET KİMLİĞİ, CİNSİYET İFADESİ VE CİNSİYET ÖZELLİKLERİ UZMANLARINDAN OLUŞAN İKİNCİ ULUSLARARASI UZMAN HEYETİ OLARAK BİZLER;

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda uluslararası insan hakları hukukunun uygulanmasına ilişkin olarak Kasım 2006'da kabul edilen Yogyakarta İlkeleri'nin, uluslararası hukukun mevcut durumuna dayanması gerektiğini; bu hukuktaki ve bunun zaman içinde ve farklı bölge ve ülkelerde, çeşitli cinsel yönelimlere ve cinsiyet kimliklerine sahip kişilerin kendilerine özgü yaşam ve deneyimlerine uygulanmasındaki gelişmeleri dikkate alarak düzenli biçimde yeniden gözden geçirilmesinin gerekeceğini *HATIRDA TUTARAK*;

Yogyakarta İlkeleri'nin benimsenmesinden bu yana, uluslararası insan hakları hukukunda ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri ile ilgili meseleler hakkındaki içtihadta önemli gelişmeler olduğunu *DİKKATE ALARAK*;

Yogyakarta İlkeleri'nin 'cinsel yönelim' ve 'cinsiyet kimliği' tanımlarını *HATIRDA TUTARAK*;

'Cinsiyet ifadesi' terimini, kişinin cinsiyetini, - giyimi, saç modeli, aksesuarları ve kozmetikleri dâhil - fiziksel görünümü ile tavırları, konuşması, davranış kalıpları, isimleri ve kişisel referansları ile sunması olarak kavrayarak ve ayrıca cinsiyet ifadesinin, bir kişinin cinsiyet kimliğine uygun olabileceğini veya olmayabileceğini *ANLAYARAK*;

'Cinsiyet ifadesi' teriminin, Yogyakarta İlkeleri'ndeki cinsiyet kimliği tanımına dâhil edildiğini ve bu nedenle cinsiyet kimliğine yapılan tüm atıfların korunma temeli olarak cinsiyet ifadesini de içerdiğini *AKILDA TUTARAK*;

'Cinsiyet özellikleri' terimini, cinsel organlar ve diğer cinsel ve üreme anatomisi, kromozomlar, hormonlar ile ergenlikten kaynaklanan ikincil fiziksel özellikler de dâhil olmak üzere her bireyin cinsiyete ilişkin fiziksel özellikleri olarak [ANLAYARAK](#);

Cinsiyet özelliklerinin, insan hakları ihlallerinden korunmak için açık bir temel olarak uluslararası içtihadta yer edindiğini ve Yogyakarta İlkeleri'nin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet ifadesi temelleri için olduğu üzere cinsiyet özellikleri temelinde de geçerli olduğunu [AKILDA TUTARAK](#);

Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine, duruma bağlı olarak gerçek, algılanan ve atfedilen cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerini de [DÂHİL EDEREK](#);

Farklı cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri, cinsiyet ifadeleri ve cinsiyet özellikleri olan kişilerin ve nüfusların ihtiyaç, özellik ve insan hakları durumlarının birbirinden farklı olduğunu [KABUL EDEREK](#);

Cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerinin ayrımcılığın birbirinden farklı ve kesişen temelleri olduğunu ve yaygın olduğu üzere, bunların ırk, etnik köken, yerlilik, cinsiyet, dil, din, inanç, siyasi veya diğer görüş, milliyet, ulusal veya toplumsal köken, ekonomik ve toplumsal durum, doğum, yaş, engellilik, sağlık (HIV statüsü dâhil), göç, medeni veya aile durumu, insan hakları savunucusu yada başka bir statüde olmak dâhil, diğer temellere dayalı ayrımcılıkla birlikte deneyimlenebileceğini [AKILDA TUTARAK](#);

Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı şiddet, ayrımcılık ve verilebilecek diğer zararların; teknoloji aracılığıyla sağlananlar dâhil özelden kamusal çeşitli ortamlarda, çoklu, birbiriyle ilişkili ve yinelenen biçimlerinin sürekliliğinde ortaya çıktığını ve günümüzün küreselleşmiş dünyasında ulusal sınırları aştığını [AKILDA TUTARAK](#);

Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı şiddet, ayrımcılık ve verilebilecek diğer zararların gerek bireysel gerekse kolektif bir boyuta sahip olduğunu ve bireyi hedef

alan şiddet ve ayrımcılık eylemlerinin, aynı zamanda insan çeşitliliğine ve insan haklarının evrenselliğine ve bölünmezliğine bir saldırı olduğunu **KABUL EDEREK;**

Aşağıdaki Ek İlkeler, Devlet Yükümlülükleri ve Tavsiyelerinin uluslararası insan hakları hukukunun mevcut durumuna dayandığını ve yasal, bilimsel ve toplumsal gelişmeler ile bunların zaman içinde ve farklı bölge ve ülkelerde, çeşitli cinsel yönelimlere, cinsiyet kimliklerine, cinsiyet ifadelerine ve cinsiyet özelliklerine sahip kişilerin kendilerine özgü yaşam ve deneyimlerine uygulanmasını dikkate almak üzere düzenli biçimde yeniden gözden geçirilmesinin gerekeceğini **BEYAN EDEREK;**

UZMANLARLA İSTİŞARELERİN VE 18 - 20 EYLÜL 2017 TARİHLERİNDE İSVİÇRE’NİN CENEVRE KENTİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN UZMANLAR TOPLANTISININ ARDINDAN, BU BELGE İLE AŞAĞIDAKİ İLKELERİ KABUL EDİYOR

VE AYRICA 2006 TARİHLİ 29 ÖZGÜN YOGYAKARTA İLKESİNİN GEÇERLİ OLMAYA DEVAM ETTİĞİNİ BELİRTEREK BU EK İLKELER, DEVLET YÜKÜMLÜLÜKLERİ VE TAVSİYELERİN BAŞTAKİ YOGYAKARTA İLKELERİNİN TAMAMLAYICISI OLDUĞUNU İLAN EDİYORUZ.

EVRENSEL İNSAN HAKLARINDAN YARARLANMA HAKKI

Tüm insanlar eşit doğar, onurları ve hakları eşittir. Cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri ne olursa olsun tüm insanların insan haklarından tam olarak yararlanma hakkı mevcuttur.

Devletler:

- A. İnsan haklarının evrenselliğini, bütünlüğünü, birbiriyle bağlantılı ve birbiriyle bağımlı oluşunu ulusal anayasalarında veya diğer uygun mevzuatlarında yansıtabilecek ve evrensel insan haklarının pratikte tam olarak yaşanabilmesini temin edecektir;
- B. Ceza hukuku da dâhil olmak üzere gerektiği takdirde insan haklarından evrensel düzeyde yararlanılabilmesi için tüm mevzuatlarında değişiklik yapacaktır;
- C. Cinsel yönelimlerine veya cinsiyet kimliğine bakılmaksızın herkesin insan haklarından yararlanmasını güçlendirmek ve teşvik etmek amacıyla eğitim ve farkındalık programları yürütecektir;
- D. Devlet politikası ve karar alma içerisine cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği de dâhil olmak üzere insan kimliğinin tüm yönlerinin bölünmezliğini ve birbirine bağlı oluşunu tanıyan ve kabul eden çoğulcu bir yaklaşım yerleştirecektir.

Herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı ayrımcılığa tabi olmaksızın tüm insan haklarından yararlanma hakkı mevcuttur.

Herkes yasalar önünde eşittir ve başka bir insan hakkının kullanılmasının etkilenip etkilenmeyeceğine bakılmaksızın hiçbir ayrımcılık yapılmadan yasalar tarafından eşit şekilde korunacaktır.

Kanunlar böylesi bir ayrımcılığı yasaklayacak ve böylesi bir ayrımcılığa karşı herkesi eşit ve etkili şekilde korumayı sağlayacaktır.

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı ayrımcılık, yasa önünde eşitliği veya kanunların eşit düzeyde koruma sağlamasını veya tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerin eşit olarak tanınmasını, yaşanmasını veya kullanılmasını ortadan kaldırma veya engelleme amacı veya etkisi olan cinsel yönelim veya toplumsal cinsiyet esaslı her tür ayırım, dışlama, kısıtlama veya tercih yapmayı içermektedir.

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı ayrımcılığa genellikle toplumsal cinsiyet, ırk, dil, engellilik, sağlık ve ekonomik statü esaslı ayrımcılık gibi başka ayrımcılık türleri de eşlik edebilir.

Devletler:

- A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkelerini, eğer mevcut değilse ulusal anayasalarına veya uygun olabilecek diğer mevzuatlarına yerleştirerek, gerekirse değişiklik ve yorum yapmaya imkân verecek düzenlemeleri de yapacak ve bu ülkelerin etkili şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacaktır;

- B. Aynı cinsiyetten reşit kişiler arasında rızaya dayalı cinsel aktiviteyi yasaklayan veya yasaklamak için kullanılan cezai ve diğer yasal hükümleri kaldıracak ve geçerli olan yaş sınırının hem aynı cinsiyet hem de farklı cinsiyetler arasındaki cinsel aktivite için kullanılmasını sağlayacaktır;
- C. Kamu ve özel alanlarda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığı yasaklamak ve ortadan kaldırmak için uygun yasal ve diğer önlemleri alacaktır;
- D. Çeşitli cinsel yönelimlere ve cinsiyet kimliklerine sahip kişilerin eşit insan haklarına sahip olabilmesi ve bu hakları kullanabilmesini temin etmek gerekebileceğinden, bu grup ve bireylerin yeterli düzeyde ilerleyebilmesine imkân verecek uygun önlemleri alacak. Ancak bu önlemler ayrımcılık olarak nitelendirilmeyecektir;
- E. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı ayrımcılığa verilen yanıtlarda böylesi ayrımcılığın diğer ayrımcılık türleriyle keşilebileceği şekilleri dikkate alacaktır;
- F. Herhangi bir cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği veya cinsiyet ifadesinin bir diğerine göre daha üstün olduğu veya daha düşük olduğu fikri ile ilişkili tüm ayrımcı veya önyargılı davranışları ve tutumları ortadan kaldırmaya yönelik tüm uygun eylemleri -eğitim programları da dâhil olmak üzere- gerçekleştirecektir.

2017'de Benimsenen Ek Yükümlülükler

- G. Eğitim, istihdam ve hizmetlere erişim dâhil, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde eşitliği teşvik etmek ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak için, gerektiğinde makul düzenlemeyi sağlamak üzere gerekli tüm adımları atacaklardır;
- H. HIV statüsünün çeşitli cinsel yönelimlere, cinsiyet kimliklerine, cinsiyet ifadelerine veya cinsiyet özelliklerine sahip kişileri yalnızlaştırmak, marjinalleştirmek veya dışlamak için veya bu kişile-

rin mal ve hizmetlere erişmelerini önlemek için bir bahane olarak kullanılmamasını garanti altına alacaklardır;

- I. Tüm bireylerin, tanımladıkları cinsiyete uygun olarak spor etkinliklerine yalnızca makul, orantılı ve keyfi olmayan gerekliliklere tabi olarak katılabilmesini sağlayacaklardır;
- J. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde ayrımcılık yapılmaksızın tüm bireylerin spor etkinliklerine katılabilmesini sağlayacaklardır;
- K. Sporum her düzeyinde, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde zorbalık ve ayrımcı davranışları ortadan kaldırmak için uluslararası insan hakları normları ve standartları doğrultusunda yasama ve politika alanlarında ve diğer alanlarda önlemler alacaklardır;
- L. Cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde kişilere karşı ayrımcılığın asıl nedenlerinin ele alınması ve bu temeldeki doğum öncesi seçim uygulamalarının kötü etkileri hakkında bilinçlendirme etkinlikleri gerçekleştirilmesi dâhil, cinsiyet özelliklerine dayalı doğum öncesi seçim uygulamalarına karşı mücadele edeceklerdir;
- M. Doğum öncesi tedaviler ve genetik modifikasyon teknolojilerinin uygulanması ile ilgili olarak cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde ayrımcı tutum ve uygulamaların üzerine eğilecek tedbirler alacaklardır.

Herkesin her yerde kanun önünde bir birey olarak tanınma hakkı mevcuttur. Çeşitli cinsel yönelimlerden ve cinsiyet kimliklerinden kişiler yaşamın her yönünde hukuki ehliyete sahiptir. Her kişinin kendi tanımladığı cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği, kişiliğinin ayrılmaz bir parçasıdır ve kendi kaderini tayin etme, onur ve özgürlüğün en temel yanlarından bir tanesidir. Hiç kimse cinsiyet geçiş ameliyatı, kısırlaştırma ve hormon terapisi de dâhil olmak üzere cinsiyet kimliğinin tanınması amacıyla hiçbir tıbbi prosedüre tabi tutulmaya zorlanamaz. Bir kişinin cinsiyet kimliğinin hukuki açıdan tanınmasını engellemek için evlilik veya ebeveynlik gibi hiçbir statüye başvurulamaz. Hiç kimse cinsel yönelimini veya cinsiyet kimliğini saklamak, baskılamak veya inkâr etmek konusunda baskı altında tutulmamalıdır.

Devletler:

- A. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılık olmaksızın herkese medeni konularda hukuki ehliyet tanınmasını ve sözleşme akdetme, mülk sahibi olma, mülk edinme (mirasla sahip olma da dahil), yönetme ve satma için eşit haklara sahip olmak da dâhil bu ehliyeti kullanma fırsatını temin edecektir;
- B. Her kişinin kendi tanımladığı cinsiyet kimliğine tam olarak saygı gösterilmesi ve cinsiyet kimliğinin hukuki olarak tanınması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- C. Devlet tarafından verilen, kişinin toplumsal cinsiyet/cinsiyet bilgisini içeren doğum belgesi, pasaport, seçmen kartı ve diğer bel-

gelerde kişinin kendi tanımladığı cinsiyet kimliğinin yansıtılması için gerekli prosedürleri temin edecek tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;

- D. Bu prosedürlerin etkin ve adil olmasını, ayrımcı olmamasını ve ilgili kişinin onuruna ve mahremiyetine saygılı olmasını temin edecektir;
- E. Kimlik belgelerindeki değişikliklerin, kişilerin cinsiyete göre tanımlanması ve ayrıştırılmasının yasa veya politika tarafından gerekli olduğu tüm bağlamlarda tanınmasını sağlayacaktır;
- F. Cinsiyet geçişi veya yeniden cinsiyet atama süreci geçiren kişilere sosyal destek verilebilmesi için hedefli programlar yürütecektir.

Herkesin yaşam hakkı mevcuttur. Kimse cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine atıfta bulunularak keyfi olarak yaşam hakkından mahrum bırakılamaz. Reşit kişilerin rızaya dayalı olarak aynı cinsiyetten kişilerle yaşadığı cinsel aktivite için veya cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde kimseye ölüm cezası verilemez.

Devletler:

- A. Aynı cinsiyetten reşit kişilerin rızaya dayalı cinsel aktivite yaşamasını engelleme amacı veya etkisi taşıyan tüm suç türlerini kaldıracak ve böylesi hükümler yürürlükten kaldırılıncaya kadar bu suçlardan hüküm giymiş hiç kimseye ölüm cezası vermeyecektir;
- B. Rızaya dayalı cinsel aktiviteyle ilgili suçlar nedeniyle cezalandırılmayı bekleyen reşit kişileri serbest bırakacak ve ölüm cezasını affedecektir;
- C. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde, kişilerin yaşamına yönelik, devletin sponsor olduğu veya devletin göz yumduğu saldırıları durduracak ve hükümet yetkilileri veya münferit kişi veya gruplar tarafından yapılmasına bakılmaksızın bu saldırıların ciddi şekilde soruşturulmasını, kanıt bulunması durumunda sorumluların kovuşturulmasını, yargılanmasını ve gereken cezayı almasını sağlayacaktır.

Cinsel yönelimine veya cinsiyet kimliğine bakılmaksızın herkesin güvenlik hakkı mevcuttur ve ister hükümet yetkililerinden ister bir kişi veya gruptan kaynaklansın herkes şiddete veya fiziksel yaralanmalara karşı Devletin koruması altındadır.

Devletler:

- A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilişkili her tür şiddet veya tacizi önlemek ve bunlara karşı koruma sağlamak için tüm gerekli kolluk önlemlerini ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Aile de dâhil olmak üzere yaşamın her alanında cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelli şiddet, şiddet tehdidi, şiddete ve tacize kışkırtma için uygun cezai yaptırımların uygulanabilmesi amacıyla tüm gerekli yasama önlemlerini alacaktır;
- C. Kişinin cinsel yöneliminin veya cinsiyet kimliğinin böylesi şiddetin gerekçelendirilmesi, mazur görülmesi veya azımsanması için kullanılmaması amacıyla gerekli tüm idari, yasal ve diğer önlemleri alacaktır;
- D. Böylesi bir şiddet suçunun ciddi olarak soruşturulmasını ve uygun kanıtların bulunması durumunda sorumluların kovuşturulmasını, yargılanmasını ve gerektiği şekilde cezalandırılmasını sağlayacak ve mağdurların uygun yasal çözümler ve parasal tazminat da dâhil olmak üzere tazmin edilmesini temin edecektir;
- E. Hem kamuoyuna yönelik hem de şiddetin gerçek ve potansiyel faillerini hedefleyen farkındalık yaratma kampanyaları yürüterek cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilişkili şiddetin altında yatan önyargılarla mücadele edecektir.

Cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği ne olursa olsun herkesin keyfi veya yasa dışı müdahaleler olmaksızın aile içi, ev içi veya iletişim ile ilgili mahremiyet hakkı, ayrıca onur ve itibarına yönelik yasa dışı saldırılara karşı korunma hakkı mevcuttur. Mahremiyet hakkı genellikle kişinin cinsel yönelimine veya cinsiyet kimliğine, ayrıca hem kişinin kendi bedenine hem de başkalarıyla girdiği rızaya dayalı diğer ilişkilere dair kararları ve seçimleriyle ilişkili bilgi açıklama veya açıklamama seçimini içerir.

Devletler:

- A. Cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğine bakılmaksızın ve keyfi müdahale olmaksızın herkesin kişisel alan, mahrem kararlar ve reşit kişiler arasında rızaya dayalı cinsel ilişki de dâhil olmak üzere insan ilişkilerinden yararlanma hakkını sağlamak için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Aynı cinsiyetten reşit kişiler arasında rızaya dayalı cinsel aktiviteyi cezalandıran tüm yasaları kaldıracak ve hem aynı cinsiyet hem farklı cinsiyetler arasındaki cinsel aktivite için eşit rıza yaşı sınırının kullanılmasını sağlayacaktır;
- C. Genel olarak uygulanan cezai ve diğer hükümlerin, aynı cinsiyetten reşit kişiler arasında yaşanan rızaya dayalı cinsel aktiviteyi fiili olarak cezalandırmakta kullanılmamasını sağlayacaktır;
- D. Cinsiyet kimliğinin kılık kıyafet, konuşma, üslup da dâhil her tür ifadesini yasaklayan veya cezalandıran veya bireylerin cinsiyet kimliklerini ifade etmek üzere bedenlerinde değişiklik yapma fırsatı vermeyen yasaları kaldıracaktır;

- E. Gözaltında tutulma nedeni, reşit kişiler arasında rızaya dayalı cinsel etkinlikle veya cinsiyet kimliğiyle ilişkiliyse, gözaltındaki veya cezai bir hüküm nedeniyle tutuklu bulunan kişileri serbest bırakacaktır;
- F. Kişilere cinsel yönelim veya cinsel kimlikleriyle ilişkili olarak kime, nasıl ve ne zaman bilgi vermeyi seçmesine yönelik hak tanıyacak ve herkesi keyfi, istenmeyen açıklamalara veya böylesi bilgilerin başkalarına ifşa edilmesi tehdidine karşı koruyacaktır.

2017'de Benimsenen Ek Yükümlülükler

- G. Bireylerin cinsiyetleri hakkında bilgi sağlama gereksinimlerinin, aranan durumlarda, sadece yasanın meşru bir amaç için gerektirdiği şekilde, uygun, makul ve gerekli olduğundan ve bu tür gereksinimlerin herkesin cinsiyetini kendi tayin etme hakkına saygı gösterdiğinden emin olacaklardır;
- H. İsim veya cinsiyet belirtecine dair değişikliklerin (ikincisinin olması halinde), bir mahkeme tarafından emir verildiği durumlar hariç, ilgili kişinin önceden alınan, özgür ve aydınlatılmış onamı olmadan ifşa edilmemesini garanti edeceklerdir.

Hiç kimse keyfi olarak tutuklanamaz veya gözaltına alınmaz. Mahkeme emriyle veya başka yollarla cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelli tutuklama veya gözaltı keyfidir. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ne olursa olsun tutuklu bulunan herkes eşitlik temelinde tutuklanma nedenlerini, kendilerine yönelik suçlamaların özelliğini bilme; derhal yargı önüne çıkarılma ve herhangi bir suçla itham edilmiş olsun veya olmasın gözaltında tutulmasının meşruiyetini belirlemek üzere mahkeme takibatı gerçekleştirme hakkına sahiptir.

Devletler:

- A. Ayrımcı uygulamalara davetiye çıkaran veya önyargı temelli tutuklamalar için kapsam yaratan belirsiz şekilde ifade edilen ceza hukuku hükümleri de dâhil olmak üzere cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinin hiçbir koşulda tutuklama veya gözaltı için esas teşkil etmemesini sağlayacak gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Cinsel yönelimine veya cinsiyet kimliğine bakılmaksızın tutuklu bulunan kişilerin eşitlik temelinde tutukluluk nedenlerini ve kendilerine yönelik ithamları öğrenmesi, suçlama olsun veya olmasın hızla yargı önüne çıkması ve gözaltının meşruiyetini belirlemek amacıyla mahkeme takibatının gerçekleştirilmesini temin etmek için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- C. Kişinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği esaslı tutuklanmasının veya gözaltına alınmasının keyfiyetine dair polis ve diğer kolluk

personelini eğitmek için eğitim ve farkındalık yaratma programları yürütecektir;

- D. Gözaltı tarihi, yeri ve nedenini belirten tutuklama ve gözaltı kayıtlarını hassasiyetle ve güncel olarak tutacak, bir kişinin cinsel yöneliminden veya cinsiyet kimliğinden kaynaklanmış olabilecek gözaltı ve tutuklamaları tespit edecek derecede yetki ve kapasiteye sahip birimlerce yürütülen gözaltı merkezlerinin bağımsız gözetimini sağlayacaktır.

Herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı ayrımcılık olmaksızın yasa ile kurulmuş yetkin, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede, bir davada veya kendilerine yönelik bir cezai suçlama durumunda adil ve kamuya açık bir mahkeme oturumunda bulunma hakkı mevcuttur.

Devletler:

- A. Hakları ve yükümlülükleri belirlemeye yönelik tüm ceza ve hukuk takibatlarında ve diğer adli ve idari takibatlarda, yargı sürecinin her aşamasında cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelli önyargılı muameleyi ortadan kaldırmak için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır ve hiç kimsenin itibarının taraf, tanık, avukat veya karar alıcı olarak cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği nedeniyle sarsılamayacağını güvence altına alacaktır;
- B. Cezai veya hukuki kovuşturmalarda kısmen veya tamamen kişinin cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğinden kaynaklanan önyargılara karşı kişileri korumaya yönelik tüm makul adımları atacaktır;
- C. Uluslararası insan hakları standartları ve eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkeleri ile ilgili olarak cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularıyla da ilişkili hâkimler, mahkeme personeli, avukatlar ve diğer ilgili kişiler için eğitim ve farkındalık yaratma programları yürütecektir.

Özgürlüğünden mahrum bırakılan herkes, insani ve insan onuruna yakışır şekilde muamele görecektir. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, insan onurunun ayrılmaz unsurlarıdır.

Devletler:

- A. Gözaltına alınmanın cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde kişileri daha da marjinalleştirmesinden veya onları şiddet riskine, kötü muamele veya fiziksel, ruhsal veya cinsel tacize maruz bırakmasından kaçınmayı güvence altına alacaktır;
- B. Üreme sağlığı, HIV/AIDS tanısı ve tedavisine erişim, hormon terapisi veya diğer tedavilere ve arzu edildiğinde cinsiyet geçiş tedavilerine erişim dahil olmak üzere, kişilerin cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri temelinde belirli ihtiyaçlarını dikkate alarak tutukluların ihtiyaçlarına uygun tıbbi bakım ve danışmanlığa yeterli erişim sağlayacaktır;
- C. Mümkün olan ölçüde, tüm mahpusların, cinsel yönelimlerine ve cinsiyet kimliklerine uygun alıkonulma yeriyle ilgili kararlara katılmasını temin edecektir;
- D. Cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri veya cinsiyet ifadeleri nedeniyle şiddet veya tacize karşı savunmasız tüm mahpuslar için koruyucu önlemlerin alınmış olmasını temin edecek ve makul ölçüde uygulanabilir şekilde böylesi koruma önlemlerinin genel cezaevi nüfusuna tecrübe edilen hakları daha da fazla kısıtlamamasını sağlayacaktır;
- E. Partnerinin cinsiyeti ne olursa olsun izin verildiği takdirde tüm tutuklulara ve gözaltında bulunanlara eş ziyareti hakkının eşit şekilde tanınmasını sağlayacaktır;

- F. Gözaltı için kullanılan tesislerin devlete ek olarak, özellikle cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği alanında çalışanlar da dâhil olmak üzere, hükümet dışı kuruluşlar tarafından da bağımsız şekilde izlenebilmesini sağlayacaktır;
- G. Kamu ve özel sektörde gözaltı için kullanılan tesislerde görev yapan tüm cezaevi personeli ve diğer personel için uluslararası insan hakları standartları ve eşitlik ve ayrımcılık yapmama ile ilgili olarak cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularıyla da ilişkili eğitim ve farkındalık yaratma programları yürütecektir.

2017’de Benimsenen Ek Yükümlülükler

- H. Yerleştirme, bedenin aranması veya diğer aramalar, cinsiyeti ifade eden malzemeler, cinsiyet onaylayıcı tedavilere ve tıbbi bakıma erişim ve bunlara devam edilmesi ve “koruyucu” hücre hapsi gibi konular dâhil olmak üzere, özgürlüklerinden mahrum olan kişilerin karşılaştığı cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri gerekçesiyle şiddet, ayrımcılık ve diğer zararlarla mücadele politikalarını benimseyecek ve uygulayacaklardır;
- I. Özgürlüklerinden mahrum olan kişilerin yerleştirilmesi ve tedavisi ile ilgili tüm cinsel yönelimler, cinsiyet kimlikleri, cinsiyet ifadeleri ve cinsiyet özelliklerinden kişilerin ihtiyaç ve haklarını yansıtan politikaları benimseyecek ve uygulayacaklar ve kişilerin yerleştirildikleri tesislere ilişkin kararlara katılabilmelerini sağlayacaklardır;
- J. Herkesin güvenliğinin sağlanması ile kişilerin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri ile ilişkili belirli savunmasızlıklarının ele alınması amacıyla gerek kamu gerekse özel sektör gözetimi ile ilgili olarak alıkonulma yerlerinin etkin bir şekilde denetlenmesini sağlayacaklardır.

İŞKENCE VE ZALİMANE, İNSANLIK DIŞI VE AŞAĞILAYICI MUAMELE VE CEZA GÖRMEME HAKKI

Herkes cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği nedenleri de dâhil olmak üzere işkenceden ve zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezadan muaf olma hakkına sahiptir.

Devletler:

- A. Mağdurun cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğiyle ilgili nedenlerden kaynaklanan işkence, zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya ceza görmesine ve böylesi eylemlerin kışkırtılmasına engel olacak ve bunlara karşı kişileri koruyacak gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle hatalı bulunan, işkence, zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye maruz kalan mağdurları tespit etmek için tüm makul adımları atacak ve maddi tazminat da dâhil olmak üzere uygun çözümleri önerecek; gerekli olması durumunda tıbbi ve psikolojik destek sunacaktır;
- C. Böylesi eylemleri başlatacak veya önleyecek konumda olan kişilere, polis kuvvetlerine, cezaevi personeline, kamu ve özel sektör çalışanlarına yönelik eğitim ve farkındalık yaratma programları yürütecektir.

2017'de Benimsenen Ek Yükümlülükler

- D. Bir kişinin cinsiyet özelliklerinin zorla, baskı kurarak veya başka bir şekilde istemsiz olarak değiştirilmesinin işkence veya diğer

zalimane, insanlık dışı veya aşığılıyıcı muamele anlamına gelebileceğini kabul edeceklerdir;

- E. İlgili kişinin özgür, önceden alınmış ve aydınlatılmış onamı olmaksızın kullanıldığında ya da uygulandığında, zorla genital normalleştirme ameliyatı, rıza dışı kısırlaştırma, etik dışı deneyler, tıbbi sergileme, “onarıcı” veya “dönüştürücü” tedaviler dâhil cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsel özellikler temelinde müdahale edici ve geri dönüşü olmayan tedavilere izin veren her türlü uygulamayı yasaklayacak ve bu tür kanun ve politikaları yürürlükten kaldıracaklardır.

HER TÜR İSTİSMARA, İNSAN TİCARETİNE VE SATIŞINA KARŞI KORUNMA HAKKI

Herkesin gerçek veya algılanan cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği nedeniyle cinsel istismar ile kısıtlı olmamak koşuluyla her tür istismara, insan ticaretine ve insan satışına karşı korunma hakkı mevcuttur. İnsan ticaretini önlemek için tasarlanan önlemler; çeşitli eşitsizlik şekilleri, gerçek veya algılanan cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği veya bu ve diğer kimliklerin ifadesi esaslı ayrımcılık da dâhil olmak üzere, kırılabilirliği artıran faktörleri ortaya koyacaktır. Bu önlemler, insan ticaretine maruz kalma riski olan kişilerin insan haklarıyla tutarlılık gösterecektir.

Devletler:

- A. Gerçek veya algılanan cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği nedeniyle cinsel istismar ile kısıtlı olmamak üzere her tür istismar, insan ticareti ve insan satışına karşı önleyici ve koruyucu nitelikte gerekli tüm idari, yasal ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Böylesi mevzuatların veya önlemlerin, bu uygulamalara maruz kalabilecek kişilerin dezavantajlı durumunu artırmamasını, davranışlarını cezalandırmamasını veya durumlarını başka şekillerde ağırlaştırmamasını temin edecektir;
- C. Gerçek veya algılanan cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde insan ticaretine, insan satışına, cinsel istismarla kısıtlı olmak üzere istismarın her türlüsüne karşı savunmasızlığı artıran faktörleri ortaya koyacak yasal, eğitsel ve toplumsal önlemleri, hizmetleri ve programları oluşturacaktır. Bu faktörler arasında

sosyal dışlanma, ayrımcılık, aile ve kültürel topluluk tarafından reddedilme, finansal bağımsızlığın olmayışı, evsizlik, zayıf özgüvene neden olan ayrımcı toplumsal tutumlar ve barınma, istihdam ve sosyal hizmetlere erişimde ayrımcılık yapılmasına karşı koruma olmaması sayılabilir.

Herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelli ayrımcılığa uğramaksızın iyi ve üretken bir işte çalışma, adil ve uygun çalışma koşullarına sahip olma ve işsizliğe karşı korunma hakkı mevcuttur.

Devletler:

- A. Özel sektör ve kamu istihdamı için mesleki eğitim, işe alım, terfi, işten çıkarma, istihdam ve ücret koşulları da dâhil olmak üzere cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve yasaklamak için tüm gerekli yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Polis ve askeriye görevi de dâhil kamu görevlerinde istihdam ve her düzeyde devlet hizmetini içerecek şekilde kamu hizmetinin her alanında eşit istihdam ve terfi koşullarını temin etmek amacıyla cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı ayrımcılığı ortadan kaldıracak ve ayrımcılık karşıtı tutumlar için uygun eğitim ve farkındalık yaratma programları sunacaktır.

Herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ayrımı olmaksızın sosyal güvenlik ve diğer sosyal korunma önlemleri hakkı mevcuttur.

Devletler:

- A. İstihdam hakları, ebeveyn izni, işsizlik sigortası, sağlık güvencesi, bakım veya yardım (cinsiyet kimliğine dair beden değişimleri dâhil), diğer sosyal güvenlik yardımları, aile yardımı, cenaze yardımı, emeklilik, ölüm veya hastalık neticesinde eşinin desteğini kaybetmeyi tazmin edecek yardım da dâhil sosyal güvenlik ve diğer sosyal korunma önlemlerine cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ayrımı olmaksızın eşit erişimi sağlamak için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Çocukların, sosyal güvenlik sistemi içerisinde, sosyal yardım veya yoksulluk yardımlarının sağlanmasında, kendilerinin veya aile fertlerinden birisinin cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği nedeniyle herhangi bir ayrımcı muameleye maruz kalmamasını güvence altına alacaktır;
- C. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ayrımı olmaksızın yoksulluğun azaltılmasına yönelik strateji ve programlara erişimi sağlayacak gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır.

Herkesin yeterli yiyecek, güvenilir içme suyu, yeterli sağlık hizmetleri ve giyecek de dâhil olmak üzere yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma hakkı ve ayrıca cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın yaşam koşullarının sürekli iyileştirilmesi hakkı mevcuttur.

Devletler;

- A. Cinsel yönelimlere veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık olmaksızın herkesin yeterli miktarda yiyecek, güvenilir içme suyu, yeterli sağlık hizmetleri ve giyeceğe eşit erişimini sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır.

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın herkesin, evden tahliye edilmekten korunma da dâhil olmak üzere yeterli barınma imkânlarına sahip olma hakkı mevcuttur.

Devletler;

- A. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, medeni durum veya aile durumu temelli herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın sığınma evleri ve acil durumlarda geçici olarak kalınacak diğer yerler de dâhil olmak üzere uygun fiyatlı, oturmaya elverişli, erişilebilir, kültürel olarak uygun ve güvenli barınmayı ve barınma imkânına erişimi güvence altına almak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, medeni durum ya da aile durumuna dayalı herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uygun olmayan ev tahliyelerinin uygulanmasını yasaklamak ve daha iyi veya eşit kalitede alternatif arsa hakkı ve yeterli barınma imkânlarına sahip olma hakkı da dâhil olmak üzere, zorla gerçekleştirilen tahliyelere karşı korunma hakkının ihlal edildiğini veya tehdit altında olduğunu iddia eden kişiler için etkili yasal ya da diğer uygun çözümlerin mevcut olmasını sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- C. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın arsa ve hane mülkiyeti ve veraseti konularında eşit haklar sağlayacaktır;

- D. Toplumsal dışlanma, aile içi şiddet ve diğer şiddet türleri, ayrımcılık, finansal özgürlüğün olmaması ve aileler ya da kültürel topluluklar tarafından reddedilme de dâhil olmak üzere özellikle çocuklar ve gençler için evsizlik konusunda kırılganlığı artıran cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ilişkin unsurlar üzerinde durmak ve yerel desteği ve güvenliği teşvik etmek amacıyla destek programları da dâhil olmak üzere sosyal programlar oluşturacaktır;
- E. İlgili tüm kurumların, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği nedeniyle evsizlik ya da toplumsal dezavantaj yaşayanların ihtiyaçlarının farkında olmalarını ve bu ihtiyaçlara duyarlı olmalarını sağlamak üzere eğitimler ve farkındalığı artırıcı programlar düzenleyecektir.

Herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde ve bunlar hesaba katılarak ayrımcılık yapılmaksızın eğitim hakkı vardır.

Devletler;

- A. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın eğitime eşit erişimi ve eğitim sistemi içerisinde öğrencilere, personele ve öğretmenlere eşit muamele edilmesini sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Eğitimin her öğrencinin kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve fiziksel yeteneklerinin tam potansiyeline kadar geliştirilmesine yönelik olmasını ve her türlü cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip öğrencinin ihtiyaçlarına cevap vermesini sağlayacaktır;
- C. Çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerini dikkate alarak ve bunlara saygı duyarak eğitimin; anlayış, barış, hoşgörü ve eşitlik ruhu içinde insan haklarına saygıyı ve her çocuğun ebeveynlerine ve aile üyelerine, kültürel kimliğine, diline ve değerlerine saygının geliştirilmesine yönelik olmasını sağlayacaktır,
- D. Eğitim yöntemlerinin, müfredatının ve kaynaklarının, diğerlerinin yanı sıra, öğrencilerin belli ihtiyaçları, ebeveynleri ve bu gerekçelerle ilgili aile üyelerinin özel ihtiyaçları da dahil olmak üzere çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerini anlamayı ve bunlara saygı duymayı geliştirmeye hizmet etmesini sağlayacaktır,
- E. Kanunlar ve politikaların, zorbalık ve taciz de dâhil olmak üzere okul çevresi içerisinde her türlü toplumsal dışlama ve şiddete karşı çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan öğrenciler, personel ve öğretmenler için yeterli koruma sunmasını sağlayacaktır;

- F. Bu tür dışlanma veya şiddete maruz kalan öğrencilerin, koruma nedenleriyle ötekileştirilmemesini veya diğerlerinden ayrı tutulmamasını ve bu öğrencilerin yüksek yararlarının katılımcı bir şekilde belirlenip bunlara saygı görmesini sağlayacaktır,
- G. Eğitim kurumlarında disiplinin, insan onuruyla uyumlu bir şekilde ve öğrencinin cinsel yönelimine, cinsiyet kimliğine ya da bunun ifade edilmesine dayalı bir ayrımcılık ya da cezalandırma yapılmaksızın uygulanmasını sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alır;
- H. Eğitim sisteminde hâlihazırda bu tür ayrımcılıklar yaşamış olan yetişkinler de dâhil olmak üzere herkesin, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın yaşam boyu öğrenmeye yönelik fırsatlara ve kaynaklara erişebilmesini sağlayacaktır.

2017'de Benimsenen Ek Yükümlülükler

- I. Cinsel, biyolojik, fiziksel ve psikolojik çeşitliliğin yanı sıra farklı cinsel yönelimler, cinsiyet kimlikleri, cinsiyet ifadeleri ve cinsiyet özelliklerine sahip insanların insan hakları üzerine kapsamlı, olumlayıcı ve doğru materyallerin, çocuğun gelişen yeterliliğini dikkate alarak müfredata dâhil edilmesini sağlayacaktır;
- J. Cinsel, biyolojik, fiziksel ve psikolojik çeşitliliğin yanı sıra çeşitli cinsel yönelimler, cinsiyet kimlikleri, cinsiyet ifadeleri ve cinsiyet özelliklerine sahip insanların insan hakları üzerine kapsamlı, olumlayıcı ve doğru materyallerin, öğretmen eğitimine ve sürekli mesleki geliştirme programlarına dâhil edilmesini sağlayacaktır.

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın herkesin ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve ruhsal sağlık standardına sahip olma hakkı vardır. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı, bu hakkın önemli bir unsurudur.

Devletler;

- A. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın, herkesin ulaşılabilir en yüksek sağlık hakkını kullanması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın, cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere herkesin sağlık tesislerine, mal ve hizmetlerine ve kendi tıbbi kayıtlarına erişimini sağlamak için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- C. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın ve bu durumlar dikkate alınarak, sağlık tesisleri, mal ve hizmetlerinin herkesin sağlık durumunu iyileştirecek ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmesini ve bu bağlamdaki tıbbi kayıtların gizlilik içerisinde işlenmesini güvence altına alacaktır;
- D. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden dolayı kişilerin sağlıklarına zarar veren ayrımcılık, önyargı ve diğer toplumsal unsurların üzerinde durmak amacıyla programlar geliştirecek ve uygulayacaktır;
- E. Herkesin tıbbi tedavi ve bakım konusunda kendi kararlarını vermesi için aydınlatılmış onamı temelinde ve cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın bilgilendirilmesini ve güçlendirilmesini sağlayacaktır;

- F. Tüm cinsel sağlık ve üreme sağlığı, eğitim, önleme, bakım ve tedavi programlarının ve hizmetlerinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinin çeşitliliğine saygılı olmasını ve ayrımcılık yapılmaksızın herkes için eşit olarak ulaşılabilir olmasını sağlayacaktır;
- G. Cinsiyet geçişi ile ilgili bedensel değişiklikler isteyenlerin yetkin ve ayrımcı olmayan tedaviye, bakıma ve desteğe ulaşmalarını kolaylaştıracaktır;
- H. Tüm sağlık hizmeti sağlayıcılarının, yakın akraba olarak kabul etme de dâhil olmak üzere hastalara ve partnerlerine karşı cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelli ayrımcılık yapmadan muamele etmesini güvence altına alacaktır;
- I. Sağlık hizmeti sektöründe çalışanların, cinsel yönelimlere ve cinsiyet kimliklerine tam olarak saygı duyarak herkese ulaşılabilir en yüksek sağlık standardını sunmalarını sağlamak için gerekli politikalar, eğitim ve öğretim programlarını uygulayacaktır.

2017'de Benimsenen Ek Yükümlülükler

- J. Sağlık hizmeti verilen yerlerde herkesi, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde ayrımcılık, şiddet ve diğer zararlardan koruyacaklardır;
- K. Bireyin özgür, önceden alınan ve aydınlatılmış onamı olması halinde, ulaşılabilen en yüksek standartta cinsiyet olumlama amaçlı sağlık hizmetlerine erişebilmesini sağlayacaklardır;
- L. Cinsiyet olumlamaya ilişkin sağlık hizmetlerinin kamu sağlık sistemi tarafından sağlanmasını veya bu şekilde sağlanmadığı takdirde, maliyetlerin özel sektöre ve kamu sektörüne ait sağlık sigortaları çerçevesinde karşılanmasını veya geri ödenebilir olmasını sağlayacaklardır;
- M. Zorla evlilik, tecavüz ve zorla gebelik dâhil cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde her türlü cinsel şiddeti ve üreme sağlığı şiddetini ortadan kaldırmak için gerekli tüm önlemleri alacaklardır;

- N. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde ayrımcılık yapılmaksızın temas öncesi ve sonrası profilaksiye (PrEP ve PEP) erişimi sağlayacaktır;
- O. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılık olmaksızın, acil kontrasepsiyon dâhil güvenli, uygun fiyatlı ve etkili kontraseptiflere ve aile planlaması, cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgilerine ve eğitimine erişimi sağlayacaklardır;
- P. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılık yapmaksızın, uygun fiyatlı ve nitelikli kürtaj hizmetine zamanında erişimin önüne geçebilecek her türlü engeli ortadan kaldırmak ve kürtaj sonrası nitelikli bakıma erişim sağlamak için gerekli tüm yasal ve diğer önlemleri alacaklardır;
- Q. HIV statüsünün yanı sıra cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri ile ilgili cinsiyet olumlayıcı tedavi gibi kişisel sağlık ve tıbbi durum bilgilerinin, kişinin özgür, önceden alınan ve aydınlatılmış onamı olmadan açıklanmasını engelleyeceklerdir;
- R. Kan, gamet, embriyo, organ, hücre veya diğer dokuların bağıışı ile ilgili yasal hükümlerin, yönetmeliklerin veya diğer idari önlemlerin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri gerekçesiyle ayrımcılığa neden olmamasını sağlayacaklardır;
- S. Tıbbi müfredatta ve sürekli mesleki gelişim programlarında cinsel, biyolojik, fiziksel ve psikolojik çeşitlilik ile çeşitli cinsel yönelimler, cinsiyet kimlikleri, cinsiyet ifadeleri ve cinsiyet özelliklerine sahip kişilerin insan hakları üzerine olumlayıcı materyallerin dâhil edilmesini sağlayacaklardır.

Hiç kimse, cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak herhangi bir tıbbi veya psikolojik tedavi görmeye, prosedüre, teste zorlanamaz ya da tıbbi bir merkeze kapatılamaz. Aksine ilişkin herhangi bir sınıflandırma olmaksızın kişinin cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği kendi başına tıbbi bir durum değildir ve tedavi edilecek, iyileştirilecek veya bastırılacak bir durum teşkil etmez.

- A. Davranış, fiziksel görünüm veya algılanan toplumsal cinsiyet normları ile ilgili, kültürden veya diğer başka unsurlardan kaynaklanan kalıp yargılar temelinde olanlar da dâhil cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı zararlı tıbbi uygulamalara karşı tam koruma sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Çocukla ilgili tüm eylemlerde, çocuğun yüksek yararının göz önünde tutulacak ilk şey olacağı ilkesinin rehberlik ettiği gibi, yaşı ve olgunluğuna uygun olarak çocuğun tam, özgür ve aydınlatılmış onamı olmaksızın, bir cinsiyet kimliği yüklemek amacıyla hiçbir çocuğun vücudunda tıbbi prosedürlerle geri dönüşü olmayan değişiklikler yapılmamasını sağlamak için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- C. Hiçbir çocuğun tıbbi istismar riski altında olmadığı ve tıbbi istismara maruz kalmadığı çocuk koruma mekanizmaları olacaktır;
- D. Çeşitli cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri olan kişilerin, HIV/AIDS ve diğer hastalıklara ilişkin aşılardan, tedaviler ya da mikrop öldürücüler de dâhil etik olmayan ya da irade dışı tıbbi prosedürlere veya araştırmalara karşı korunmasını sağlayacaktır;

- E. Bu tür muhtemel istismarları teşvik edebilecek, kolaylaştırabilecek veya bir şekilde bunlara sebep olacak, kalkınma yardımı niteliğindeki de dâhil olmak üzere sağlık finansmanı hükümlerinin veya programlarının yeniden gözden geçirilmesini ve değiştirilmesini sağlayacaktır;
- F. Herhangi bir tıbbi veya psikolojik tedavinin ya da danışmanlığın, açıkça veya dolaylı olarak cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin tedavi edilecek, iyileştirilecek ya da bastırılacak bir sağlık durumu olarak ele alınmamasını sağlayacaktır.

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine bakılmaksızın herkesin düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı vardır. Konuşma, davranış, giysi, vücut özellikleri, isim seçimi veya diğer yollarla kimliğin ve kişiliğin ifade edilmesinin yanı sıra insan hakları, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği de dahil her türlü bilgi ve fikri herhangi bir ortamda ve sınırdan bağımsız olarak arama, alma ve verme özgürlüğü de buna dâhildir.

Devletler;

- A. Başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı göstererek ve cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılık yapmaksızın, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili bilgi ve fikirlerin alınması ve verilmesi, aynı zamanda ilgili yasal hakların savunuculuk, materyallerin basılması, yayımı, konferansların düzenlenmesi, konferanslara katılma ve daha güvenli cinsellik ile bilgilere erişim ve bilgilerin yayılması da dahil fikir ve ifade özgürlüğünden tam olarak yararlanılmasını sağlamak için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Devletin düzenleyici olduğu medya faaliyetleri ve kuruluşların teşkilatlanmasının cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği açısından çoğulcu olmasını ve ayrımcılık gözetmemesini ve bu tür kuruluşların personel istihdamı ve terfi politikalarının cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ayrımı yapmamasını sağlayacaktır;
- C. Konuşma, davranış, giysi, vücut özellikleri, isim seçimi veya diğer başka yollarla da olmak üzere kimliğin veya kişiliğin ifade edilmesi hakkının tam olarak kullanılmasını sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;

- D. Kamu düzeni, kamu ahlakı, halk sağlığı ve kamu güvenliği kavramlarının, ayrımcı bir şekilde çeşitli cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimliklerini onaylayan herhangi bir düşünce ve ifade özgürlüğü kullanımını kısıtlamak için kullanılmamasını sağlayacaktır;
- E. Düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılmasının, çeşitli cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri olan kişilerin haklarını ve özgürlüklerini ihlal etmemesini sağlayacaktır;
- F. Cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği fark etmeksizin herkesin bilgiye ve fikirlere eşit erişimden faydalanmasını ve ayrıca, kamusal tartışmaya katılımını da sağlayacaktır.

2017'de Benimsenen Ek Yükümlülükler

- G. Herkesin; cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri ile ilgili olarak nasıl uygulandığı da dâhil medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar hakkındaki bilgilere erişebilmesini sağlamak için yasal, idari ve diğer uygun önlemleri alacaklardır;
- H. Uluslararası ve bölgesel anlaşmalar ve araçları; ulusal anayasa, ulusal kanunlar ve düzenlemeleri; araştırmalar, raporlar, veriler, arşivleri; Devlet tarafından uluslararası ve bölgesel organ ve mekanizmalara sunulan raporlar ve bilgileri ve herhangi bir insan hakkı veya temel özgürlüğünün teminat altına alınması ya da kullanılmasının sağlanması veya bu türden bir hakkın ihlali halinde çözüm yollarına erişimin sağlanması için gerekebilecek diğer tüm bilgileri, çevrimiçi ve çevrimdışı olarak, ücretsiz ve erişilebilir hale getireceklerdir;
- I. Çeşitli cinsel yönelimler, cinsiyet kimlikleri, cinsiyet ifadeleri ve cinsiyet özelliklerine sahip nüfusların ihtiyaçları, özellikleri ve insan hakları durumlarının birbirinden farklı olduğunu anlayarak her bir nüfusa dair verilerin etik, bilimsel ve insan hakları standartlarına uyumlu şekilde toplanıp yönetilmesini ve ayrıştırılmış bir biçimde kullanıma sunulmasını sağlayacaklardır.

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliklerine bakılmaksızın herkesin, barışçıl gösteriler de dâhil olmak üzere toplanma ve dernek kurma hakkı vardır. Kişiler, ayrımcılık gözetilmeksizin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine dayalı dernekler ya da çeşitli cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri olan kişilere ya da bu kişiler hakkında bilgi veren, aralarındaki iletişimi kolaylaştıran ve bu kişilerin hakları için savunuculuk yapan dernekler kurabilir ve kayıt ettirebilir.

Devletler;

- A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularına ilişkin olarak barışçıl amaçlarla organizasyon yapma, toplanma, dernek kurma ve savunuculuk yapma haklarını garanti altına almak ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın bu tür dernekler ve gruplar için yasal tanınma elde etmek üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Özellikle kamu düzeni, kamu ahlakı, halk sağlığı ve kamu güvenliği kavramlarının, yalnızca çeşitli cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerini onayladığı gerekçesiyle barışçıl amaçlarla toplanma ve dernek kurma hakkının kullanımını kısıtlamak için kullanılmasını sağlayacaktır;
- C. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı sebeplerle, barışçıl amaçlarla toplanma ve dernek kurma hakkının kullanılmasını hiçbir koşulda engelleyemez ve bu haklarını kullanan kişilere karşı şiddet veya tacize yönelik yeterli polis koruması ve diğer fiziki korumayı sağlayacaktır;
- D. Söz konusu korumayı sağlamaları için emniyet yetkililerine ve ilgili diğer yetkililere eğitimler ve farkındalığı artırıcı programlar sunacaktır;

- E. Gönüllü derneklere ve gruplara yönelik bilgilendirme kurallarının uygulamada, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği konuları üzerinde duran bu tür derneklere ve gruplara ya da bunların üyelerine yönelik olarak ayrımcı etkileri olmamasını sağlayacaktır.

2017'de Benimsenen Ek Yükümlülükler

- F. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri dâhil, tüm kişilerin haklarını teşvik etmek amacıyla örgütlenmelerin oluşumuna saygı gösterecek ve bunu koruyacak ve kolaylaştıracaklardır;
- G. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri ile ilgili insan haklarını teşvik etmeye çalışan örgütlenmelerin bireyler, dernekler, vakıflar veya diğer sivil toplum örgütleri, hükümetler, yardım kurumları, özel sektör, Birleşmiş Milletler ve yerli veya yabancı diğer kuruluşlardan fon ve diğer kaynaklar aramasını, alabilmesini ve kullanabilmesini sağlayacaklardır;
- H. Eğer varsa, dernekleri kaydetme koşul ve usullerinin külfetli olmamasını veya bu derneklere ahlak ve kamu düzeni gerekçesi de dâhil haksız sınırlamalar getirilmemesini sağlayacaklardır;
- I. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri ile ilgili konularda çalışan dernekler de dâhil olmak üzere, kayıtlı olmayan örgütlenmeler için örgütlenme özgürlüğü hakkının eşit olarak uygulanmasını sağlayacaklardır;
- J. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde marjinal ve savunmasız hale getirilen grupların örgütlenme özgürlüklerini kullanmaları önündeki belirli zorlukların üstesinden gelmek için olumlu eylem önlemleri de dâhil olumlu önlemler alacaklardır;
- K. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde ayrımcılığa uğrayanlarla çalışan hizmet sağlayıcıların örgütlenme hakkını korumak için olumlu önlemler alacaklardır.

Cinsel yönelimlerine veya cinsiyet kimliklerine bakılmaksızın herkesin düşünce, inanç ve din özgürlüğü vardır. Bu haklar, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde kanunların eşit olarak korunmasını engelleyen veya ayrımcılık yapan kanunları, politikaları ya da uygulamaları haklı göstermek için Devlet tarafından kullanılamaz.

Devletler;

- A. İnançlarına müdahaleden muaf olmak ve inançlarına ilişkin zorlama ya da baskıdan muaf olmak için cinsel yönelimlerine veya cinsiyet kimliklerine bakılmaksızın yalnızca bu belirtilenler için ya da diğerleri ile ilişkili olarak, kişilerin dini ve dini olmayan inançlarını devam ettirebilmeleri ve uygulayabilmelerine ilişkin haklarını sağlamak üzere gerekli tüm idari, yasal ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Cinsel yönelimler veya cinsiyet kimliği konuları ile ilgili farklı düşüncelerin, görüşlerin ve inançların ifade edilmesi, uygulanması ve teşvik edilmesinin insan hakları ile uyumsuz bir şekilde yapılmamasını sağlayacaktır.

Yasal olarak bir Devlet içerisinde bulunan herkesin, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine bakılmaksızın, Devlet sınırları içerisinde dolaşım serbestisi ve yerleşme hürriyeti hakkı vardır. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, kendi Devleti de dâhil olmak üzere kişinin herhangi bir Devlete girişini, çıkışını veya dönüşünü kısıtlamak ya da engellemek için asla kullanılamaz.

Devletler;

- A. Dolaşım serbestisi ve yerleşme hürriyeti hakkının, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine bakılmaksızın garanti altına alınmasını sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer tedbirleri alır.

Herkesin, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine ilişkin zulüm de dâhil olmak üzere zulümden kaçmak için diğer ülkelerden sığınma talep etme ve bu ülkelerde sığınma hakkı vardır. Bir Devlet, cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak kişinin haklı nedenlere dayanan işkence ve zulüm korkusu ile veya başka türde herhangi bir zalimane, insanlık dışı ya da küçük düşürücü bir muamele veya cezalandırma ile karşılaşacağı herhangi bir başka Devlete söz konusu kişiyi gönderemez, sınır dışı veya iade edemez.

Devletler;

- A. Cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı haklı nedenlere dayanan bir zulüm korkusunun, mülteci statüsü ve sığınma talebinin kabul edilmesi için bir sebep olarak kabul edilmesini sağlamak üzere mevzuatı gözden geçirecek, değiştirecek ve yürürlüğe koyacaktır;
- B. Hiçbir politika veya uygulamanın, cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliğine dayalı olarak sığınmacılara karşı ayrımcılık içermemesini sağlayacaktır;
- C. Hiç kimsenin, cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak haklı nedenlere dayanan işkence ve zulüm korkusu ile veya başka türde herhangi bir zalimane, insanlık dışı ya da küçük düşürücü bir muamele veya cezalandırma ile karşılaşacağı herhangi bir devlete gönderilmemesini, sınır dışı veya iade edilmemesini sağlayacaktır.

2017'de Benimsenen Ek Yükümlülükler

- D. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde zulme uğramaya dair haklı nedenlere da-

yanan korkunun; cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerinin suç haline getirilmesinin ve böylesi yasaların, doğrudan veya dolaylı olarak, baskıcı bir hoşgörüsüzlük ortamı ile ayrımcılık ve şiddet iklimi yarattığı durumların mülteci statüsünün tanınması için bir zemin olarak kabul edilmesini sağlayacaklardır;

- E. Sığınma talebinde bulunan kişilerin; taleplerinin değerlendirildiği esnada ve kabul aşamasında oldukları süre dâhil, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde gerçekleştirilen şiddet, ayrımcılık ve diğer zararlardan korunmasını sağlayacaklardır;
- F. Bir kişinin zulümden kaçınmak üzere cinsel yönelimini, cinsiyet kimliğini, cinsiyet ifadesini veya cinsiyet özelliklerini gizleyebileceği veya değiştirebileceği gerekçesiyle hiç kimsenin sığınma talebinin reddedilmemesini sağlayacaklardır;
- G. Cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri nedeniyle sığınma talebinde bulunan bir kişinin kendine dair tanımlamasını sığınma talebinin değerlendirilmesinde başlangıç noktası olarak kabul edeceklerdir;
- H. Sığınma talebinde bulunan kişilerin, kendilerine verilen olanakta, uğradıkları zulmün gerekçesini, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsel özellikleri olarak belirtmemiş olmaları nedeniyle sığınma taleplerinin reddedilmemesini sağlayacaklardır;
- I. Mülteci statüsünün belirlenmesi ve alım koşullarının yönetilmesi sürecinde yer alan araçlar için cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri konusunda hassas ve kültürel açıdan uygun yönergeler ve eğitim sağlayacaklardır;
- J. Kişinin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri hakkındaki bilgilerini yalnızca yasal, makul, gerekli ve orantılı olduğu durumlarda kaydedilmesi, bu bilgilerin güvenlik içinde saklanması ve mülteci statüsü belirleme sürecine doğrudan dâhil olan kişiler haricinde başka herhangi bir kimseye paylaşılmasının yasaklanması dâhil, sığınma talebinde bulunan

kişilerin onuruna ve mahremiyetine saygı gösterilmesini sağlayacaklardır;

- K. Sığınma talebinde bulunulurken, kişinin cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerinin belirlenmesinin güvenilirliğini değerlendirmeye ilişkin yönergeler geliştirecek ve uygulayacaklardır ve bu tür değerlendirmelerin kalıp yargı ya da kültürel önyargılarla engellenmeksizin nesnel ve hassas şekilde yapılmasını sağlayacaklardır;
- L. Kişinin sığınma talebinde bulunurken kendine dair beyan ettiği cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerini değerlendirmek için uygun olmayan, saldırgan, gereksiz veya baskı kuran tıbbi veya psikolojik testlerin veya kanıtların kullanılmamasını sağlayacaklardır;
- M. Üreme sağlığı, HIV statüsü bilgisi ve tedavisi, hormonal ya da başka tedaviler ve cinsiyet onaylayıcı tedavi dâhil, kişinin cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde özel ihtiyaçlarını tanıyarak, sığınma başvurusunda bulunanların tıbbi bakım ve danışmanlık hizmetlerine erişimini sağlayacaklardır;
- N. Sığınmacıların alıkonulmasından kaçınacaklar veya bunun mümkün olan en kısa süre için ve ancak son çare olarak başvuru olan bir tedbir olmasını sağlayacaklardır;
- O. Uygulandığı yerlerde, alıkonulmanın, kişilerin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde daha fazla marjinalleştirilmesini veya kişilerin şiddete, ayrımcılığa veya başka zararlara maruz kalmasının önlenmesinden emin olacaklardır;
- P. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde ayrımcılık, şiddet veya diğer zararlara uğrama riski altındaki kişileri korumak veya bu riski yönetmek için hücre hapsinin kullanılmamasını sağlayacak, sığınmacıları serbest bırakacak ve etkili korumanın sağlanamadığı durumlarda alıkonulmaya alternatifler sunacaklardır.

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği fark etmeksizin, herkesin aile kurma hakkı vardır. Aileler, çeşitli şekillerde mevcuttur. Hiçbir aile, üyelerinin cinsel yönelimi ya da cinsiyet kimliğine dayalı olarak ayrımcılığa maruz bırakılamaz.

Devletler;

- A. Evlat edinme veya yardımcı üremeye (donör döllemesi dâhil) erişim yolu da dahil aile kurma hakkının cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Kanunların ve politikaların, miras intikali veya evlilik ile tanımlanmayanlar da dâhil, aile şekillerinin çeşitliliğini tanımasını sağlayacak ve aile üyelerinden herhangi birinin cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği nedeniyle aile ile ilgili sosyal refah ve diğer kamu yararları, istihdam ve göç konuları da dahil hiçbir ailenin ayrımcılığa uğramaması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- C. Kamu veya özel sosyal refah kuruluşları, hukuk mahkemeleri, idari yetkililer veya yasama organları tarafından yapılıp yapılmadığına bakılmaksızın, çocuklar ile ilgili tüm eylemler ya da kararlarda çocuğun yüksek yararının ilk olarak göz önünde bulundurulmasını sağlamak ve çocuğun, herhangi bir aile üyesinin ya da başka bir kimsenin cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğinin bu tür yüksek yararlar ile bağdaşmadığının düşünülmesini engellemek üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alır;
- D. Çocuklar ile ilgili tüm eylemler veya kararlarda, kişisel fikirlerini belirtebilecek yeterlikte olan çocuğun, bu görüşlerini özgürce

ifade etme hakkını kullanabilmesini ve çocuğun yaşı ve erişkinliğine uygun olarak bu tür görüşlere tam olarak ağırlık verilmesini sağlayacaktır;

- E. Aynı cinsiyetten kişiler arası evlilikleri veya kayıtlı beraberliği tanıyan ülkelerde; farklı cinsiyetten evli kişiler veya kayıtlı beraberlik yaşayanlar için mevcut olan tüm yetkilerin, imtiyazların, yükümlülüklerin ya da faydaların aynı cinsiyetten evliliklere ya da kayıtlı beraberlik yaşayanlara da eşit şekilde sağlanması amacıyla gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- F. Evli olmayan farklı cinsiyette partnerler için mevcut olan tüm yükümlülüklerin, yetkilerin, ayrıcalıkların ya da faydaların eşit şekilde evli olmayan aynı cinsiyetten partnerler için de mevcut olmasını sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- G. Evliliklerin ve yasal olarak tanınmış olan diğer birlikteliklerin yalnızca müstakbel eşlerin veya partnerlerin özgür ve tam rızası olması koşuluyla yapılmasını sağlayacaktır.

2017'de Benimsenen Ek Yükümlülükler

- H. Ebeveynlerinin, vasilerinin veya diğer aile üyelerinin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri nedeniyle uygulanan ayrımcılığa, şiddete veya diğer zararlara karşı çocukları koruyacaklardır;
- I. Çocuklar için ebeveynlerinin kendilerini tanımladıkları cinsiyet kimliğini yansıtan doğum belgeleri vereceklerdir;
- J. Cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri gerekçesiyle ayrımcılık yapılmaksızın, her bireyin gamet ve dokuların korunması benzeri doğurganlığın korunmasına yönelik yöntemlere erişmesini, hormonal tedavi veya ameliyat öncesi dâhil sağlayacaklardır;
- K. Yasal olması halinde taşıyıcı anneliğe; cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın olanak sağlayacaklardır.

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın her vatandaşın; seçilen mevkii için adaylığını koyma ve refahlarını etkileyen politikaların oluşturulma sürecine katılma da dâhil kamu işlerinin yürütülmesinde yer alma hakkı ve polis teşkilatında ve askeriyede hizmet etmek de dâhil kamu hizmetinin tüm düzeylerine ve kamusal görevlerde istihdama eşit şekilde erişim hakkı vardır.

Devletler;

- A. Kişilerin, devlet hizmetinin tüm düzeylerini ve polis veya asker olarak görev yapmak da dâhil kamu işlevlerinde istihdamı kapsayan kamu işleri ve siyasi işlere katılma haklarını herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine tamamen saygı duyarak ve bunlara dayalı ayrımcılık yapılmaksızın tam olarak kullanmasını sağlamak üzere mevzuatı gözden geçirecek, değiştirecek ve yürürlüğe koyacaktır;
- B. Kamusal yaşama katılımı engelleyen ya da kısıtlayan ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı kalıp yargıları ve önyargıları ortadan kaldırmak için uygun önlemleri alacaktır;
- C. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine tamamen saygı duyarak ve bunlara dayalı ayrımcılık yapılmaksızın herkesin, refahlarını etkileyen politikaların oluşturulması sürecine katılma hakkını güvence altına alacaktır.

2017'de Benimsenen Ek Yükümlülükler

- D. Bir kişinin oy kullanma hakkını kullanmasını engellemek için cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerinin gerekçe gösterilmemesini sağlayacak önlemler alacaklardır;
- E. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri nedeniyle marjinalleştirilmiş kişilerin kamusal yaşama ve siyasete katılımını teşvik etmek için olumlu eylem programları geliştirecek ve uygulayacaklardır.

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine bakılmaksızın herkesin kültürel yaşama özgürce katılma ve kültürel katılım aracılığıyla, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği çeşitliliğini ifade etme hakkı vardır.

Devletler;

- A. Cinsel yönelimlerine ve cinsiyet kimliklerine tamamen saygı duyarak ve bunlara dayalı ayrımcılık yapılmaksızın, herkesin kültürel yaşama katılmasına ilişkin fırsatlar sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konuları hakkında farklı fikirleri olan gruplar da dâhil olmak üzere, bu İlkelerde atıfta bulunulan süregelen bir saygı ile ülke içerisindeki çeşitli kültürel grupların destekçileri arasında diyalogu ve karşılıklı saygıyı geliştirecektir.

Cinsel yönelimlere veya cinsiyet kimliklerine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın herkesin, bireysel olarak ya da başkaları ile birlikte, insan haklarının ulusal ve uluslararası düzeylerde korunması ve gerçekleştirilmesini teşvik etme hakkı vardır. Çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan kişilerin haklarının teşvik edilmesi ve korunmasına yönelik faaliyetler ile yeni insan hakları normları geliştirilmesi, bunların tartışılması ve bu normların savunuculuğunun yapılması da bahsedilen bu hakka dâhildir.

Devletler;

- A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili haklar da dâhil insan haklarının teşvik edilmesi, korunması ve gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetler için uygun bir ortamı sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konuları üzerinde çalışan insan hakları savunucularını hedef alan eylemler ya da kampanyalara karşı ve ayrıca çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan insan hakları savunucularını hedef alan kişilere karşı mücadele etmek üzere uygun olan tüm önlemleri alacaktır;
- C. Cinsel yönelimlerine veya cinsiyet kimliklerine ve savunuculuğunu yaptıkları insan hakları konularına bakılmaksızın insan hakları savunucularının, ulusal ve uluslararası insan hakları örgütleri ve kurumlarına ayrımcılık yapılmaksızın erişimleri ve katılımları olmasını ve bu örgütler ve kurumlar ile iletişim halinde olmalarını sağlayacaktır;

- D. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konuları üzerinde çalışan insan hakları savunucularının; insan hakları ile ilgili faaliyetlerine cevaben devlet ya da devlet dışı aktörler tarafından uygulanan şiddet, tehdit, misilleme, fiili ya da hukuki ayrımcılık, baskı ya da başka herhangi bir türdeki keyfi eyleme karşı korunmalarını sağlayacaktır. Aynı koruma, cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimliklerine dayalı bu tür tehditlere karşı herhangi başka bir konu üzerinde çalışan insan hakları savunucuları için de sağlanacaktır;
- E. Çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan kişilerin insan haklarını teşvik eden ve koruyan örgütlerin ulusal ve uluslararası düzeyde tanınmasını ve akredite edilmesini destekleyecektir.

2017'de Benimsenen Ek Yükümlülükler

- F. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde ihlale maruz kalan ya da ihlal riski olan kişilerin haklarını savunanların korunması için yeterli kaynakların ayrılmış olduğu bir mekanizma kuran, tayin eden veya bunu devam ettirmeyi içeren bir kanun çıkaracaklardır;
- G. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri ile ilgili insan hakları konularında çalışan bireylerin ve örgütlerin, bu konuları etkileyen kamusal ve siyasi karar alma süreçlerine katılmalarını sağlayacaklardır.

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı bir ihlal de dâhil olmak üzere, tüm insan hakları ihlali mağdurlarının etkili, yeterli ve uygun çözüm hakkı vardır. Çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan kişilere tazminat sağlamak veya bu kişilerin yeterli ölçüde gelişimini güven altına almak amacıyla alınan önlemler, etkili çözüm ve tazminat hakkının bütünüdür.

Devletler;

- A. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı insan hakları ihlali mağdurlarının; eski durumuna getirme, zararın telafisi, rehabilitasyon, memnun etme, tekrarı olmayacağını garanti edilmesi ve/veya uygun olan başka yollarla tam tazminata erişimlerini sağlamak için mevzuatın ve politikaların gözden geçirilmesi de dâhil olmak üzere gerekli yasal prosedürleri oluşturacaktır;
- B. Çözümlerin zamanında yürütülmesini ve uygulanmasını sağlayacaktır;
- C. Çözümlerin ve tazminatın sunulması için etkili kurumların ve standartların oluşturulmasını ve tüm personelin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı insan hakları ihlalleri konusunda eğitilmesini sağlayacaktır;
- D. Çözümler ve tazminat süreçleri hakkındaki gerekli tüm bilgiler herkesin erişimi olmasını sağlayacaktır;
- E. Tazminat hakkını güvenceye alacak maddi gücü olmayanlar için finansal yardımın sunulmasını ve bu tür finansal veya başka tür-

deki tazminat hakkının güvenceye alınmasının önündeki diğer engellerin kaldırılmasını sağlayacaktır;

- F. Bu İlkeler ile uyumlu olarak uluslararası insan hakları standartlarına saygı duyulmasını ve bağlı kalınmasını teşvik etmek ve cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak ayrımcılık içeren davranışlara karşı koymak amacıyla, tüm düzeylerde kamu eğitimlerindeki öğretmenler ve öğrencileri, meslek kurumlarını ve insan haklarını ihlal etmesi olası kişileri hedefleyen önlemler de dâhil olmak üzere eğitimler ve farkındalığı artırıcı programlar yapılmasını sağlayacaktır.

Bu İlkelerde üzerinde durulan haklar da dâhil olmak üzere, insan hakları ihlal edilen herkesin, söz konusu ihlalden doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu olanları, devlet yetkilileri olup olmamalarına bakılmaksızın, söz konusu ihlalin ciddiyeti ile orantılı olarak eylemlerinden dolayı sorumlu tutmaya hakkı vardır. Cinsel yönelimler veya cinsiyet kimliği ile ilgili insan hakları ihlalinin gerçekleştirilen failer için cezadan muaf tutulma durumu olmamalıdır.

Devletler;

- A. Cinsel yönelimler veya cinsiyet kimliği ile ilgili insan hakları ihlali yapanların hesap verebilirliğini sağlamak üzere uygun, erişilebilir ve etkili cezai, hukuki, idari ve diğer prosedürler ile izleme mekanizmalarının oluşturulmasını sağlayacaktır;
- B. Buradaki İlkelerde belirtilen suç türleri de dâhil olmak üzere, mağdurun gerçek veya algılanan cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak işlenen tüm suç iddialarının, zamanında ve düzgün bir şekilde soruşturulmasını ve uygun kanıtların bulunduğu durumlarda, sorumlu olanların dava edilmesini, yargılanmasını ve gerektiği şekilde cezalandırılmasını sağlayacaktır;
- C. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını sağlamak üzere kanunların ve politikaların oluşturulmasını ve uygulanmasını izlemek amacıyla bağımsız ve etkili kuruluşlar ve prosedürler ortaya koyacaktır;
- D. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak insan hakları ihlalinin sorumlu olanların sorumlu tutulmasının önündeki tüm engelleri kaldıracaktır.

Cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerinden bağımsız olarak herkes, devlet yetkilileri ya da herhangi bir birey veya grup tarafından uygulanabilecek şiddet, ayrımcılık ve diğer zararlara karşı Devlet tarafından korunma hakkına sahiptir.

DEVLETLER,

- A. Devlet veya devlet dışı aktörler tarafından işlenmiş olmalarına bakılmaksızın ayrımcılık, şiddet ve verilebilecek diğer zararlar ile ilgili olarak önleme, soruşturma, kovuşturma, cezalandırma ve çözüm sağlama konusunda gereken özeni göstereceklerdir;
- B. Kamu ya da özel aktörler tarafından gerçekleştirilmiş olmasına bakılmaksızın, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde ayrımcılık, düşmanlık veya şiddete tahrik eden her tür nefret savunuculuğu da dâhil olmak üzere, her türlü şiddet, ayrımcılık ve diğer zarar verme biçimlerini ortadan kaldırmak amacıyla uygun ve etkili önlemler alacaklardır;
- C. Şiddet, ayrımcılık ve diğer zararların kapsamı, nedenleri ve etkileri ile cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde bu tür zararları önleme, kovuşturma ve tazmin etme amaçlı önlemlerin etkinliğini üzerine istatistikleri derleyecek ve araştırma yapacaklardır;
- D. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde şiddet, ayrımcılık ve diğer zararları devam etti-

ren tutum, inanç, gelenek ve uygulamaların niteliğini ve kapsamını belirleyecek ve bu zararları ortadan kaldırmak için alınan tedbirleri ve bunların etkinliğini rapor edeceklerdir;

- E. İnsan haklarını teşvik etmek ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelindeki önyargıları ortadan kaldırmak için eğitim ve kamusal bilgilendirme programlarını geliştirecek, uygulayacak ve destekleyeceklerdir;
- F. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri ile ilgili konularda yargı ve kolluk kuvvetleri ile diğer kamu görevlilerinin duyarlılığını artıracak eğitimleri sağlayacaklardır;
- G. Tecavüz, cinsel saldırı ve cinsel tacize karşı yasaların cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine bakılmaksızın tüm bireyleri korumasını sağlayacaklardır;
- H. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri nedeniyle tecavüz, cinsel saldırı ve taciz ile diğer şiddet ve zarar verme biçimlerinin mağdurları için destek hizmetleri kuracaklardır;
- I. İnsan hakları ihlallerinin dikkatle soruşturulmasını; kanıt bulunması halinde, sorumlu olanların kovuşturulmasını ve suçlu bulduklarında uygun şekilde cezalandırılmalarını sağlayacaklardır;
- J. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde şiddet, ayrımcılık ve diğer zararların mağdurları için tazminat dâhil olmak üzere etkili şikâyet usullerine ve yollarına erişimi sağlayacaklardır.

Cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerine atıfta bulunmaksızın veya bunların atanmasını ya da açıklanmasını gerektirmeksizin herkes yasal tanınma hakkına sahiptir. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerinden bağımsız olarak, herkesin, doğum belgeleri de dâhil olmak üzere, kimlik belgesi alma hakkı vardır. Cinsiyete dair bilgilerin bu tür belgelerde yer alması halinde, herkesin, belgelerde bulunan cinsiyet bilgilerini değiştirme hakkı vardır.

DEVLETLER,

- A. Resmi kimlik belgelerinin, sadece yasanın meşru bir amaç için gerektirdiği şekilde, ilgili, makul ve gerekli kişisel bilgileri içermesini sağlayacak ve böylece doğum belgesi, kimlik kartı, pasaport ve sürücü belgesi benzeri kimlik belgelerinde ve kişinin tüzel kişiliğinin bir parçası olarak kişinin cinsiyetinin kaydedilmesini sonlandıracaklardır;
- B. Kişinin öz belirlenimine dayanarak, cinsiyet-nötr isimler de dâhil olmak üzere, isim değiştirmek için hızlı, şeffaf ve erişilebilir bir mekanizmaya erişimi sağlayacaklardır;
- C. Cinsiyetin kaydedilmesine devam edildiği sürece de:
  - i. Her bireyin kendi tanımladığı cinsiyet kimliğini yasal olarak tanıyan ve onaylayan hızlı, şeffaf ve erişilebilir bir mekanizma bulunmasını sağlayacaklardır;

- ii. Çoklu cinsiyet belirteci seçeneklerini kullanılabilir hale getireceklerdir;
- iii Tıbbi veya psikolojik müdahaleler, psiko-tıbbi teşhis, asgari veya azami yaş, ekonomik durum, sağlık, medeni veya ebeveynlik durumu ya da diğer herhangi bir üçüncü taraf görüşü benzeri hiçbir uygunluk ölçütünün kişinin adını, yasal cinsiyetini veya cinsiyetini değiştirmek için bir ön koşul olarak öne sürülmemesini sağlayacaklardır;
- iv. Bir kişinin isim, yasal cinsiyet veya cinsiyet değişikliğini önlemek üzere sabıka kaydının, göçmenlik statüsünün veya başka bir statüsünün kullanılmamasını sağlayacaklardır.

Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerinden bağımsız olarak, herkes, fiziksel ve zihinsel bütünlük, özerklik ve kendini tanımlama hakkına sahiptir. Herkesin, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde uygulanan işkence ve zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya cezalandırmadan korunma hakkı vardır. İlgili kişiye gelebilecek ciddi, acil ve onarılamaz zararlardan kaçınmak için gerekmedikçe, hiç kimse, özgür, önceden alınmış ve aydınlatılmış onamı olmaksızın cinsel özelliklerini değiştiren invaziv veya geri dönüşü olmayan tıbbi prosedürlere maruz kalmayacaktır.

DEVLETLER,

- A. Tüm çocuklar da dâhil olmak üzere, herkesin, fiziksel ve zihinsel bütünlük, özerklik ve öz belirlenim haklarını teminat altına alacak ve koruyacaklardır;
- B. Bireylerin özelliklerinin zorla, baskı kurarak veya başka bir şekilde istemsiz olarak değiştirilmesine karşı mevzuatın, tüm çocuklar da dâhil olmak üzere, herkesi korumasını sağlayacaklardır;
- C. Cinsiyete dayalı damgalama, ayrımcılık ve kalıp yargıları ele alacaklar ve bu tür kalıp yargıların yanı sıra evlenme beklentileri ve diğer toplumsal, dini ve kültürel gerekçelerin, çocuklar da dâhil, bireylerin cinsiyet özelliklerinde yapılan değişiklikleri haklı çıkarmak için kullanılmasıyla mücadele edecek önlemler alacaklardır;
- D. Çocuğun yaşam hakkını, ayrımcılık yaşağını, çocuğun yüksek yararını ve çocuğun görüşlerine saygıyı göz önünde bulundurarak,

kanıtlanmış ve ciddi fiziksel zararları önlemek veya düzeltmek için yapılan cinsiyet özelliği değişiklikleri konusunda çocuklara danışılmasını ve bilgi verilmesini sağlayacak ve ayrıca bu tür değişiklikler için çocuğun gelişen yeterliğiyle tutarlı bir şekilde ilgili çocuk tarafından rıza gösterilmiş olmasını sağlayacaklardır;

- E. Çocuğun yüksek yararı kavramının, çocuğun bedensel bütünlük hakkı ile çelişen uygulamaları gerekçelendirmek için manipüle edilmemesini sağlayacaklardır;
- F. Mağdurların fiziksel ve zihinsel bütünlük, özerklik ve öz belirle-nim haklarını kullanmalarını ve onaylamalarını sağlamak için ihlal mağdurlarına, ailelerine ve topluluklarına yeterli, bağımsız danış-manlık ve destek sağlayacaklardır;
- G. Hukuki ve idari süreçlerde ve cezai kovuşturmalarda, sadece yasanın meşru bir amaç için gerektirdiği şekilde konuyla ilgili, makul ve gerekli olmadıkça, anal ve genital muayenelerin kulla-nılmasını yasaklayacaklardır.

CİNSEL YÖNELİM, CİNSİYET KİMLİĞİ, CİNSİYET İFADESİ VEYA CİNSİYET ÖZELLİKLERİ TEMELİNDE SUÇLANMAMA VE YAPTIRIMA UĞRAMAMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Herkes, bireyin gerçek veya algılanan cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerinden doğrudan veya dolaylı olarak kaynaklanan herhangi bir yaptırım ya da suçlanmadan korunma hakkına sahiptir.

DEVLETLER,

- A. İster açık hükümlerin ister doğaya karşı eylemler, ahlak, genel ahlak, serserilik, eşcinsellik ve propaganda yasaları benzeri genel ceza hükümlerinin uygulanması yoluyla olsun; örfi, dini ve yerli hukuk dâhil, kanun hükümlerinin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet ifadesini suç haline getirmemesini veya bunlarla ilgili herhangi bir yaptırıma başvurulmamasını sağlayacaklardır;
- B. Seks işçiliği, kürtaj, istemsiz olarak HIV aktarma, zina, rahatsızlık verme, aylaklık ve dilencilik suçlaması dâhil, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde hak ve özgürlüklere etki eden diğer suçlama ve yaptırım biçimlerini ortadan kaldıracaklardır;
- C. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde suçlamada bulunan veya genel ceza yaptırımları getiren ayrımcı kanunların iptalleri öncesinde uygulamalarına son vereceklerdir;
- D. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde bireyleri keyfi olarak suçlayan kanunlardan kay-

naklanan geçmiş suçlara dair hükümleri bozacak ve bu sabıka kayıtlarını sileceklerdir;

- E. Yargı, kolluk kuvvetleri ve sağlık hizmeti sağlayıcıları için cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri ile ilgili insan hakları yükümlülükleri konusunda eğitim verilmesini sağlayacaklardır;
- F. Kolluk kuvvetlerinin ve diğer bireylerin veya grupların; cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerinin suç haline getirilmesine dayalı her türlü şiddet, sindirme veya istismar eyleminden sorumlu tutulmasını sağlayacaklardır;
- G. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde suçlama ve cezalandırmadan etkilenenler için hukuki destek sistemlerine, adalete ve üzüm yollarına etkin erişimi sağlayacaklardır;
- H. Bireyin önceden alınan, zgr ve aydınlatılmış onamı ile gerçekleştirilen vücut modifikasyon prosedürlerini ve tedavilerini suç olmaktan ıkaracaklardır.

Herkes; cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri ile ilişkili tüm yoksulluk ve toplumsal dışlanma biçimlerinden korunma hakkına sahiptir. Yoksulluk, herkesin eşit haklarına ve onuruna saygı gösterilmesi ilkesine uymaz ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde ayırmacığa uğrama ile birlikte anlaşılabilir.

DEVLETLER,

- A. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri ile ilgili ya da bunlarla ağırlaşan her türlü yoksulluk biçiminin tedrici azalışını ve ortan kaldırılmasını sağlayacak mevzuat, idari, bütçesel tedbirlerle ekonomik politikalar dâhil diğer tedbirleri alacaklardır;
- B. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde marjinalleştirilmiş bireylerin toplumsal ve ekonomik açılardan içerilmesini teşvik edeceklerdir;
- C. Yoksullukla mücadele amacıyla hukuki, idari, bütçesel ve diğer önlemlerin benimsenmesi ve uygulanmasında cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde yoksulluk yaşayanların katılımını ve içerilmesini sağlayacaklardır;
- D. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri ile ilgili yoksulluğu ve toplumsal dışlanmayı azaltmak amacıyla uygun kurumsal düzenlemelerin yapılmasını ve verilerin toplanmasını sağlayacaklardır;

- E. Devlet dışı aktörlerin neden oldukları dâhil, yoksulluk ve dışlanmayla sonuçlanan ve bireyleri cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde olumsuz yönde etkileyen insan hakları ihlalleri için etkili çözüm yollarına erişimi sağlayacaklardır.

Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri de dahil olmak üzere, ayırım yapılmaksızın, herkes; insan onuruna uygun koşullarda, adil, yeterli, güvenli ve teminat altına alınmış sanitasyon ve hijyen hakkına sahiptir.

DEVLETLER,

- A. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerinden bağımsız olarak herkes tarafından güvenli ve onurlu bir şekilde erişilebilecek yeterli halka açık sanitasyon tesislerinin olmasını sağlayacaklardır;
- B. Tüm okullar ve diğer kurumsal ortamlarda, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde ayırım yapılmaksızın personel, öğrenciler ve ziyaretçilerin bu yerlerdeki sanitasyon tesislerine güvenli erişimini sağlayacaklardır;
- C. Hem kamu sektörü hem de özel sektör işverenlerinin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri gerekçesiyle ayrımcılık yapmaksızın sanitasyona güvenli erişim sunmasını sağlayacaklardır;
- D. Kamu hizmeti sunan kuruluşların, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri dâhil olmak üzere, ayrımcılık yapmaksızın yeterli sanitasyon olanakları sunmasını sağlayacaklardır;
- E. Alıkonulma yerlerinde; cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde ayrımcılık yapmaksızın tüm mahpuslar, personel ve ziyaretçiler tarafından güvenli ve insan onuruna uygun bir şekilde erişilebilecek yeterli sanitasyon tesislerinin olmasını sağlayacaklardır.

BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ İLE İLGİLİ İNSAN HAKLARINDAN YARARLANMA HAKKI

Herkes, çevrimdışı hakları için geçerli olduğu üzere, çevrimiçi haklarının da korunması hakkına sahiptir. Herkes; cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerine dayalı şiddet, ayrımcılık veya başka bir zarar görmeksizin, internet dâhil, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişme ve bunları kullanma hakkına sahiptir. Şifreleme, anonim kalma ve takma ad kullanma araçlarının kullanımı da dâhil, güvenli dijital iletişim; başta yaşam, bedensel ve ruhsal bütünlük, sağlık, mahremiyet, hukuka uygun süreçlere erişim, düşünce ve ifade özgürlüğü ile barışçıl toplanma ve örgütlenme hakları olmak üzere insan haklarının tam olarak gerçekleşmesi için esastır.

DEVLETLER,

- A. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılık olmaksızın, herkesin internet dâhil, bilgi ve iletişim teknolojilerine evrensel, uygun fiyatlı, açık, güvenli, teminat altına alınmış ve eşit erişime sahip olmasını sağlamak için gerekli tüm önlemleri alacaklardır;
- B. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerine dayalı ayrımcılık olmaksızın, tüm bireylerin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri ile ilgili olanlar da dâhil olmak üzere her türlü bilgi ve düşünceyi bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla arama, alma ve aktarma hakkını sağlayacaktır;

- C. Bilgi ve iletişim teknolojilerine ve internete erişim ve bunları kullanma hakkına ilişkin her türlü kısıtlamanın, kanunlarda belirtilmiş bulunmasını ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde ayrımcılık yapılmaksızın insan onurunu, eşitliği ve başkalarının özgürlüklerini korumak için gerekli ve orantılı olmasını sağlayacaklardır;
- D. Şifreleme, takma ad kullanma ve anonim kalma teknolojisinin bireyler tarafından kullanımı da dâhil, dijital iletişimin gizliliği ve güvenliğine saygı gösterecek ve bunları koruyacaklardır;
- E. Kitlesele veya hedefe yönelik izleme, kişisel verilere erişim talepleri yoluyla veya şifreleme, takma ad kullanma ve anonim kalma araçlarının kullanılmasına getirilen sınırlamalar yoluyla olanlar dâhil, mahremiyet hakkına ilişkin her türlü kısıtlamanın duruma özel olmasını ve mahkeme emriyle, sadece yasanın meşru bir amaç için gerektirdiği şekilde makul, gerekli ve orantılı olmasını sağlamalıdır;
- F. Kişisel profillemeye için kişisel verilerin işlenmesinin, kişisel verilerin korunması da dâhil, ilgili insan hakları standartlarıyla tutarlı olmasını sağlayacak ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde yapılanlar dâhil ayrımcılığa yol açmayacak tedbirler alacaklardır;
- G. Uluslararası insan hakları hukuku çerçevesinde cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde bireylere karşı çevrimiçi nefret söylemi, taciz ve teknolojik şiddeti önleme, ortadan kaldırma ve bunlara çözüm bulmaya yönelik olarak, ilgili uluslararası standartlarda belirtildiği üzere, ilgili paydaşlarla iştişare içinde, özel sektörün hesap verebilirliği dâhil, gerekli tüm hukuki, idari, teknik ve diğere türden önlemleri alacaklardır.

Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde bir insan hakkı ihlaline maruz kalan her mağdur; olgular, koşullar ve ihlalin ortaya çıkmasının nedenleri hakkındaki hakikati bilme hakkına sahiptir. Hakikat hakkı, olguları ortaya koymak için etkili, bağımsız ve tarafsız soruşturmayı ve uluslararası hukuk tarafından tanınan her türlü tazminatı içermektedir. Hakikat hakkı, zaman aşımına tabi değildir ve uygulanmasında, geçmişteki olaylarla ilgili hakikati bilmeye dair bireysel bir hak ve toplumsal bir haktan oluşan ikili doğası akılda tutulmalıdır.

DEVLETLER,

- A. Kamu nezdinde özür, ilgili cezai mahkûmiyet ve sabıka kayıtlarının iptali, rehabilitasyon ve iade hizmetleri, yeterli tazminatın ve tekrar gerçekleşmemesinin sağlanması dâhil; cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde ihlallerin mağdurları için telafi sağlayacak yasa hükümlerini kabul edeceklerdir;
- B. Zihinsel ve fiziksel bütünlük hakkının ihlali durumunda, çözüm yollarına etkili erişim, telafi, giderim ve gerektiğinde psikolojik destek ve onarıcı tedavi sağlayacaklardır;
- C. Doğru tıbbi kayıtlara tam erişim de dâhil, bireylerin tıbbi geçmişleri hakkındaki gerçeği bilme hakkını koruyacaklardır;
- D. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı ihlallerle ilgili hakikati ortaya çıkaracak usulleri benimseyecek ve tam olarak uygulayacaklardır;

- E. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı insan hakları ihlallerine ilişkin hakikati arayan bir mekanizma ve süreç oluşturacaklardır;
- F. Bireylerin mahremiyet hakkına saygı göstermenin ve bu hakkı korumanın yanı sıra, bireysel mağdurlara ve ailelerine ek olarak, genel anlamda toplulukların ve toplumun da cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı sistemik insan hakları ihlalleri hakkında hakikati öğrenme hakkını kullanmalarını sağlayacaklardır;
- G. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı insan hakları ihlallerine dair belgesel kanıtları koruyacak ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı ihlaller hakkında bilgi içeren arşivlere yeterli erişimi sağlayacaklardır;
- H. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde uygulanan ayrımcılık ve şiddetin geçmişi, nedenleri, doğası ve sonuçları ile ilgili olguların ve hakikatin anlatılmasını ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelinde geçmişte bireylere yapılan muamele hakkında kapsamlı ve nesnel bir bilinçlendirme için bunların eğitim programına eklenmesini sağlayacaklardır;
- İ. Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri temelli ihlaller yaşayan mağdurların çektikleri acıların kamusal etkinlikler, müzeler ve diğer toplumsal ve kültürel etkinlikler yoluyla anılmasını sağlayacaklardır.

KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİĞİ YAŞAMA, KORUMA, MUHAFAZA ETME VE CANLANDIRMA HAKKI

Herkes, bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte, uluslararası insan hakları hukuku hükümlerine uygun olduğunda, kültürler, gelenekler, diller, ritüeller ve festivalleri yaşama, koruma, muhafaza etme ve canlandırma hakkına ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri ile ilgili önemli kültür alanlarını koruma hakkına sahiptir. Herkes, bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte, kullanılan araç ve teknolojiler ne olursa olsun, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özelliklerine dayalı herhangi bir ayrımcılık olmaksızın, sanatsal yaratım, üretim, yayım yapma, dağıtım ve zevk alma yoluyla kültürel çeşitliliği ortaya koyma hakkına sahiptir. Herkes, bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi veya cinsiyet özellikleri temelinde ayrımcılık yapılmaksızın, bu amaçlar için kaynak arama, alma, sağlama ve kullanma hakkına sahiptir.

DEVLETLER,

- A. Herkesin, eşit insan onuru ve eşit saygı duyulması temelinde, tüm cinsel yönelimler, cinsiyet kimlikleri, cinsiyet ifadeleri ve cinsiyet özelliklerinden bireylerin kültürel ifadelerinin çeşitliliğini yaşama, koruma, muhafaza etme ve canlandırma hakkını kullanmasını sağlayacaklardır.

EK TAVSİYELER

Toplumun ve uluslararası topluluğun tüm üyelerinin, insan haklarının gerçekleştirilmesi ile ilgili sorumlulukları vardır. Bu nedenle, biz aşağıdakileri tavsiye etmekteyiz:

- A. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, bu İlkeleri onaylamalıdır, dünya genelinde uygulanmasını teşvik etmelidir ve bunları, saha düzeyi de dâhil olmak üzere, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi'nin çalışmasına katmalıdır;
- B. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, bu İlkeleri onaylamalıdır ve devletlerin bu İlkelere uymasını teşvik etmek amacıyla, cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı insan hakları ihlallerini önemli ölçüde dikkate almalıdır;
- C. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Özel Prosedürleri, cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı insan hakları ihlalleri konusunda gerekli dikkati göstermelidir ve bu İlkeleri, kendi direktiflerinin uygulamasına entegre etmelidir;
- D. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, 1996/31 sayılı Önergesine uygun olarak, çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan kişilerin insan haklarını teşvik etme ve koruma amacı taşıyan sivil toplum örgütlerini tanımalı ve akredite etmelidir;
- E. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşme Organları, bu İlkeleri kendi içtihatları ve devlet raporlarının incelemesi de dâhil olmak üzere kendi ilgili yetkilerinin uygulanmasına güçlü bir şekilde entegre etmelidir ve uygun olduğu durumlarda, insan hakları hukukunun çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan kişilere uygulanmasına ilişkin genel yorumları ya da diğer yorumlayıcı metinleri benimsemelidir;
- F. Dünya Sağlık Örgütü ve UNAIDS programı, kişilerin cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri ile ilgili sağlık ihtiyaçlarına cevap

veren ve bu kişilerin insan haklarına ve insanlık onuruna tamamen saygı duyan, uygun sağlık hizmetlerinin ve bakımının sunulmasına ilişkin rehber ilkeler geliştirmelidir;

- G. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı işkence görmüş olan veya haklı nedenlere dayanan bir işkence korkusu olan kişileri korumak ve insani yardım veya diğer hizmetler ile ya da mülteci statüsüne karar verilmesi ile ilgili olarak hiç kimseye ayrımcılık yapılmamasını sağlamak amacıyla bu İlkeleri entegre etmelidir;
- H. İnsan haklarına ilişkin taahhütleri olan bölgesel ve alt bölge hükümetler arası örgütler ve insan hakları bölgesel sözleşme organları; bu İlkelerin teşvik edilmesinin bunların çeşitli insan hakları mekanizmaları, prosedürleri ve diğer düzenlemeleri ve girişimleri yetkisinin uygulanmasının bütünleyicisi olmasını sağlamalıdır;
- I. Bölgesel insan hakları mahkemeleri, yorumladıkları insan hakları sözleşmeleri ile bağlantılı olan bu İlkeleri, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ilişkin gelişmekte olan davalarına güçlü bir şekilde entegre etmelidir;
- J. Ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde insan hakları üzerine çalışan sivil toplum kuruluşları, kendi özel yetkileri çerçevesinde söz konusu bu İlkelere saygı duyulmasını teşvik etmelidir;
- K. İnsani yardım örgütleri, bu İlkeleri herhangi bir insani operasyona veya yardım operasyonuna dâhil etmelidir ve yardımların ve diğer hizmetlerin sunumunda cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak kişiler arasında ayrımcılık yapmaktan kaçınmalıdır;
- L. Ulusal insan hakları kuruluşları, devlet ve devlet dışı aktörlerin bu İlkelere saygı duymasını teşvik etmelidir ve çeşitli cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri olan kişilerin insan haklarının teşvik edilmesini ve korunmasını çalışmalarına dâhil etmelidir;
- M. Tıbbi, cezai ve hukuki adalet ve eğitim sektörleri de dâhil olmak üzere meslek örgütleri, bu İlkelerin uygulanmasını güçlü bir şe-

kilde teşvik ettiklerinden emin olmak için uygulamalarını ve rehber ilkelerini gözden geçirmelidir;

- N. Ticari örgütler, kendi işgüçlerine ilişkin olarak bu ülkelere saygı gösterilmesini sağlamak ve bu ülkeleri ulusal ve uluslararası bağlamda teşvik etmek konularında üstlendikleri önemli rolü kabul etmeli ve bu role göre hareket etmelidir;
- O. Kitle iletişim araçları, cinsel yönelimler ve cinsiyet kimliği ile ilgili kalıp yargıları kullanmaktan kaçınmalıdır ve insanların cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerinin çeşitliliğine ilişkin hoşgörüyü ve bunun kabul edilmesini teşvik etmelidir ve bu konulara ilişkin olarak farkındalık oluşturmalıdır;
- P. Resmi ve özel fon sağlayıcılar, çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olanların insan haklarının korunması ve teşvik edilmesi için sivil toplum örgütlerine ve diğer örgütlere finansal destek sağlamalıdır.

SÖZ KONUSU BU ÜLKELER VE TAVSİYELER, uluslararası insan hakları hukukunun çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan kişilerin yaşamlarına ve tecrübelerine uygulanmasını yansıtmaktadır ve burada yer alan hiçbir şey uluslararası, bölgesel ya da ulusal kanunlar veya standartlar ile tanımlandığı gibi böylesi kişilerin haklarını ve özgürlüklerini kısıtlayıcı veya bir şekilde sınırlayıcı olarak yorumlanmamalıdır.

2017 Yılında Benimsenen Ek Tavsiyeler

Toplumun ve uluslararası topluluğun tüm üyelerinin insan haklarının gerçekleşmesi konusunda sorumlulukları vardır. Bu nedenle aşağıdakileri öneriyoruz:

- Q. Ulusal insan hakları kurumları, program ve etkinliklerinde cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri ile ilgili insan hakları konularında harekete geçmeli, şikâyet yönetimi ve insan hakları eğitimi de dâhil olmak üzere tüm işlevlerinde bu konuların anaakımlaştırılmasını sağlamalı ve çeşitli cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine

sahip kişilerin bu kurumların yönetimine ve çalışanlarına dâhil edilmesini teşvik etmelidir;

- R. Spor organizasyonları, Yogyakarta İlkeleri (2006) ve bu Ek İlkeler (2017) ile birlikte ilgili tüm insan hakları normlarını ve standartlarını, özellikle aşağıda belirtilen politika ve uygulamalarına entegre etmelidir:
- i. Uygun soyunma odalarının kurulması ve çeşitli cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri, cinsiyet ifadeleri ve cinsiyet özelliklerine sahip kişiler için spor bağlamında ayrımcılığı yasaklayan kanunların uygulanmasına ilişkin spor camiasının duyarlılığının sağlanması da dâhil, spora ve fiziksel etkinliklere katılımı teşvik eden karşılayıcı alanlar yaratmak için pratik adımlar atılması;
  - ii. Spora katılmak isteyen tüm bireylerin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine bakılmaksızın desteklenmesinin ve tüm bireylerin kısıtlama olmaksızın, yalnızca makul, keyfi olmayan ve orantılı koşullara tabi olarak, kendi beyan ettikleri cinsiyetlerine uygun olarak katılımlarının sağlanması;
  - iii. Kadın sporcuların spora kadın kategorisinde katılmalarını sağlamak üzere gereksiz, geri dönüşü olmayan ve zararlı tıbbi muayene, test ve/veya prosedürlerin uygulanmasını zorlayan, mecbur bırakan veya başka bir şekilde baskı kuran politikaların kaldırılması veya uygulanmasından kaçınılması;
  - iv. Spor etkinliklerinde nefret söylemi, taciz ve şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik önlemler de dâhil, toplumu sporda cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özelliklerine dayalı çeşitliliğe saygı göstermeye teşvik eden önlemler alınması.

BU EK İLKELER, DEVLET YÜKÜMLÜLÜKLERİ VE TAVSİYELER,

Uluslararası insan hakları hukukunun çeşitli cinsel yönelimlere, cinsiyet kimliklerine, cinsiyet ifadelerine ve cinsiyet özelliklerine sahip kişilerin yaşamlarına ve deneyimlerine uygulanmasını yansıtmaktadır ve bu konuda hiçbir şey bu kişilerin uluslararası, bölgesel veya ulusal yasa veya standartlarda tanındığı şekliyle hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı veya herhangi bir şekilde sınırlayıcı olarak yorumlanmamalıdır.

YOGYAKARTA İLKELERİNİ İMZALAYANLAR

Philip Alston (Avustralya), Dava Dışı, Özet ve Keyfi İnfazlar Konusunda BM Özel Raportörü, Hukuk Profesörü, New York Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ABD

Maxim Anmeghichean (Moldova), Avrupa Birliği Uluslararası Lezbiyen ve Gey Derneği

Mauro Cabral (Arjantin), Araştırmacı, Universidad Nacional De Córdoba, Arjantin, Uluslararası Gey ve Lezbiyen İnsan Hakları Komisyonu

Edwin Cameron (Güney Afrika), Adalet, Yargıtay, Bloemfontein, Güney Afrika

Sonia Onufer Corrêa (Brezilya), Brezilya Disiplinler Arası AIDS Derneğinde (aBia) Araştırma Görevlisi ve Cinsellik Politikası Kontrol Eş Başkanı (uzmanlar toplantısı eş başkanı)

Yakın Ertürk (Türkiye), BM Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörü, Profesör, Sosyoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Elizabeth Evatt (Avustralya), BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi eski üyesi ve başkanı, BM İnsan Hakları Komitesi eski üyesi ve Uluslararası Hukukçular Komisyonu Temsilcisi

Paul Hunt (Yeni Zelanda), BM En Yüksek Sağlık Standardına Erişebilme Hakkı Özel Raportörü ve Profesör, Hukuk Bölümü, Essex Üniversitesi, Birleşik Krallık

Asma Jahangir (Pakistan), Başkan, Pakistan İnsan Hakları Komisyonu Maina Kiai (Kenya), Başkan, Kenya İnsan Hakları Ulusal Komisyonu

Miloon Kothari (Hindistan), BM Yeterli Barınma İmkânlarına Sahip Olma Hakkı Özel Raportörü

Judith Mesquita (Birleşik Krallık), Kıdemli Araştırma Görevlisi, İnsan Hakları Merkezi, Essex Üniversitesi, Birleşik Krallık

Alice M. Miller (Amerika Birleşik Devletleri), Yardımcı Doçent, Kamu Sağlığı Fakültesi, Yönetici Yardımcısı, İnsan Hakları Programı, Columbia Üniversitesi, ABD

Sanji Mmasenono Monageng (Botswana), Yüksek Mahkeme Hâkimi (Gambiya Cumhuriyeti), Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu Temsilcisi, İşkencenin ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçük Düşürücü Muamelenin Yasaklanması ve Önlenmesine İlişkin Robben Adası Rehber İlkelerinin uygulanmasına İlişkin Takip Komitesi Başkanı (Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu)

Vitit Muntarhorn (Tayland), Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nde İnsan Haklarının Durumuna İlişkin BM Özel Raportörü ve Chulalongkorn Üniversitesi'nde Hukuk Profesörü, Tayland, (Uzmanlar Toplantısı Eş Başkanı)

Lawrence Mute (Kenya), Kenya İnsan Hakları Ulusal Komisyonu Temsilcisi

Manfred Nowak (Avusturya), BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele veya Ceza özel Raportörü, Uluslararası Hukukçular Komisyonu Üyesi, Viyana Üniversitesi'nde İnsan Hakları Profesörü, Avusturya ve Ludwig Boltzmann İnsan Hakları Enstitüsü Müdürü

Ana Elena Obando Mendoza (Kosta Rika), Feminist Avukat, Kadınların İnsan Hakları Aktivisti ve Uluslararası Danışman

Michael O'Flaherty (İrlanda), BM İnsan Hakları Komitesi Üyesi ve Uygulamalı İnsan Hakları Profesörü ve Nottingham Üniversitesi'nde İnsan Hakları Hukuk Merkezi Eş Müdürü, Birleşik Krallık (Yogyakarta İlkelerinin Geliştirilmesi Raportörü)

Sunil Pant (Nepal), Blue Diamond Derneği Başkanı, Nepal Dimitrina Petrova (Bulgaristan), Yönetici Müdür, Eşit Haklar Tröstü

Rudi Mohammed Rizki (Endonezya), BM Uluslararası Dayanışma Özel Raportörü, Padjadjaran Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Akademik Konulara İlişkin Kıdemli Öğitmen ve Dekan Yardımcısı, Endonezya

Mary Robinson (İrlanda), Hakların Gerçekleştirilmesi Kurucusu: Etik Küreselleşme Teşebbüsü, İrlanda Eski Başkanı ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eski Temsilcisi

Nevena Vuckovic Sahovic (Sırbistan), Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Üyesi ve Çocuk Hakları Merkezi Başkanı, Belgrad, Sırbistan

Martin Scheinin (Finlandiya), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları ve Terörizmle Mücadele Özel Raportörü, Anayasa Hukuku ve Uluslararası Hukuk Profesörü ve İnsan Hakları Kuruluşu Yöneticisi, Åbo Akademi Üniversitesi, Finlandiya

Wan Yanhai (Çin), aiZhi Eylem Projesi Kurucusu ve Beijing aiZhixing Sağlık Eğitimi Enstitüsü Müdürü Stephen Whittle (Birleşik Krallık), Manchester Metropolitan Üniversitesi'nde Eşitlikler Hukuku Profesörü, Birleşik Krallık

Roman Wieruszewski (Polonya), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Üyesi ve Poznan İnsan Hakları Merkezi Başkanı, Polonya

Robert Wintemute (Kanada ve Birleşik Krallık), İnsan Hakları Hukuku Profesörü, Hukuk Fakültesi, King's College London, Birleşik Krallık

2017 YILINDA BENİMSENEREK EK İLKELER VE DEVLET YÜKÜMLÜLÜKLERİ BELGESİNİN İMZACILARI

Philip Alston (Avustralya), Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları konusunda BM Özel Rapor-törü

Ilze Kehris Brands (Letonya ve İsveç), BM İnsan Hakları Komitesi Üyesi; Kıdemli araştırma görevlisi, Raoul Wallenberg İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk Enstitüsü

Deborah Brown (Amerika Birleşik Devletleri), Association for Progressive Communica-tions

Mauro Cabral Grinspan (Arjantin), İcra Direktörü, GATE

Edwin Cameron (Güney Afrika), Yargıç, Güney Afrika Anayasa Mahkemesi

Morgan Carpenter (Avustralya), Kurucu, Intersex Day Project; Eş İcra Direktörü, Organi-sation Intersex International Australia; Danışman, GATE

Kamala Chandrakirana (Endonezya), Urgent Action Fund for Women's Human Rights - Asia-Pacific; Hukuk ve uygulamada kadınlara karşı ayrımcılık konusunda BM Çalışma Grubu üyesi (2011-2017)

Sonia Onufer Corrêa (Brezilya), Araştırmacı, Brazilian Interdisciplinary AIDS Association (ABIA); Eş-başkan, Sexuality Policy Watch

Paul Dillane (Birleşik Krallık), İcra Direktörü, Kaleidoscope Trust

Julia Ehrh (Almanya), İcra Direktörü, Transgender Europe (TGEU)

Sheherezade Kara (Birleşik Krallık ve Zimbabve), Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Uz-manı, Avukat ve Danışman

David Kaye (Amerika Birleşik Devletleri), Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkının tanıtılma-sı ve korunması konusunda BM Özel Rapor-törü

Maina Kiai (Kenya), InformAction ve İnsan Hakları Savunucusu; Barışçıl toplanma ve örgütlenme hakları konusunda BM Özel Rapor-törü (2011-2017)

Eszter Kismodi (Macaristan ve İsviçre), Uluslararası İnsan Hakları Avukatı

Eleanora Lamm (Arjantin), Mendoza Yüksek Mahkemesi İnsan Hakları Direktörü; Ulusal Bilim ve Teknoloji Etiği Komitesi Üyesi

- Victor Madrigal-Borloz* (Kosta Rika), International Rehabilitation Council for Torture Victims (IRCT) Genel Sekreteri
- Monica Mbaru* (Kenya), Yargıç, İstihdam ve Çalışma İlişkileri Mahkemesi
- Sanji Mmasenono Monageng* (Botsvana), Yargıç, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Lahey; Komisyon Üyesi, International Commission of Jurists
- Vitit Muntarbhorn* (Tayland), Emeritus Profesör, Chulalongkorn Üniversitesi; Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı koruma konusunda BM Bağımsız Uzmanı (2016-2017)
- Arvind Narrain* (Hindistan), Cenevre Direktörü, ARC International; Alternative Law Forum (2000-2014)
- Sunil Pant* (Nepal), Parlamento Üyesi (2008-2012), Nepal
- Pooja Patel* (Hindistan ve İsviçre), LGBT ve Kadın Hakları Program Yöneticisi, International Service for Human Rights (ISHR)
- Dainius Puras* (Litvanya), Herkesin erişilebilir en yüksek sağlık standardına ulaşma hakkı konusunda BM Özel Raportörü
- Alecs Recher* (İsviçre), Hukuki Danışmanlık Servisi Başkanı, Transgender Network Switzerland; Araştırmacı, Swiss Centre of Expertise in Human Rights
- Cianán B. Russell* (Amerika Birleşik Devletleri ve Tayland), İnsan Hakları ve Savunuculuk Görevlisi, Asia Pacific Transgender Network
- Macarena Saez* (Amerika Birleşik Devletleri), İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk Merkezi, American University Washington College of Law
- Meena Saraswati Seshu* (Hindistan), Genel Sekreter, Sampada Grameen Mahila Sanstha (SANGRAM)
- Ajit Prakash Shah* (Hindistan), Baş Yargıç (2008-2010), Delhi Yüksek Mahkemesi
- Chris Sidoti* (Avustralya), Uluslararası İnsan Hakları Uzmanı; Avustralya İnsan Hakları Komiseri (1995-2000)
- Monica Tabengwa* (Botsvana), İcra Direktörü, Pan-Africa ILGA
- Sylvia Tamale* (Uganda), Makerere Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Frans Viljoen* (Güney Afrika); Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Profesörü ve İnsan Hakları Merkezi Direktörü, Hukuk Fakültesi, Pretoria Üniversitesi
- Kimberly Zieselman* (Amerika Birleşik Devletleri), İcra Direktörü, interACT: Advocates for Intersex Youth

